SMRT FAŠIZMU = SLOBODA NARODU!

POŠTARINA PLAĆENA U GOTOVU

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

GODINA I BROJ 31 | Adresa uredništva i administracije: Francuska 7 — Telefon: 28-098 | BEOGRAD, UTORAK, 14 SEPTEMBAR 1948 | LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO UTORKOM | PRIMERAK 3 DINARA

SVETLOST MARIBORSKE HIDROCENTRALE

Oskar DAVIČO

»Borba« od 6 septembra objavila je na naslovnom mestu širinom strane, da je na Mariborskom Otoku puštena u pogon prva naša velika hidrocentrala izgrađena sopstvenim snagama.

Ukroćeni, poslušni, a silni energetski div počeo je da dejstvuje u bojnom rasporedu naših trudbenika. Pridružujući svoje električne mišice u jačini od 54.000 kilovata, inteligenciji i spretnosti svojih graditelja, on je, kako javljaju, izdržao svoje prve tri smene u otsad za njega svakodnevnoj bici za Plan i već koraknuo rame uz rame s radničkom klasom putem u socijalizam.

Fond sopstvenih snaga na koje smo upućeni nije samo prosto obogaćen citiranim tisućama kilovata. Mariborska elektrana već daje mahove pregalačkoj veri zemlje u svoje moći i nesebičnom ponosu tako nužnom stvaralačkim naporima koji pretstoje.

Rečeno je — nesebični ponos. To je ime uzbuđenja s kojim su naši ljudi dočekali stupanje ove hidrocentrale u stroj. Osetili bi jednaku gordost i da vest nije doneta na prvoj strani slovima od tri cicera. Bili bi neodoljivo srećni i da je štampano nonparelom na najneuglednijem mestu najzabačenijeg stupca. Sudi se ovde po delu, ne po reči.

Jasno, pre rata vesti o sličnim činjenicama ostavljale bi neuznemirenim duše običnih radnih ljudi. Ko da se obazre na nekakvu dvostruko tuđu električnu fabriku? Možda bi samo inostrani buržua u potrazi za rentabilnim investicijama ili usamljeni stručnjak profesionalno zainteresovan pokazao neku radoznalost za nju. Ali njima nije bila nužna dnevna štampa da bi se informisali.

U godini 1948, početkom ovog rujnog meseca, redakcije su poslale svoje reportere u Maribor. Štampa danas odražava i organizuje duboki socijalistički patriotizam masa, smisao za brižno negovanje domovine trudom i samopožrtvovanim zalaganjem, neutoljivu glad za procvatom zemlje i uvek budni interes za njeno napredovanje. Odista, za našeg čoveka nije moglo biti lepše i zanimljivije vesti dana od ove objavljene u »Borbi« 6 septembra. Za njega je Mariborski Otok još jedna pobeda u nizu već dobijenih, sistematskim sve kvalifikovanijim radom. One su dale lane prugu Šamac—Sarajevo i nove fabrike, a letos 4.000 zadružnih domova. Ali ta pobeda pretstavlja i prethodnicu novih uspeha.

Zato akcenat te vesti ne obuhvata samo objekat — hidrocentralu. On se prostire do subjekta — do sopstvenih snaga, koje su je podigle.

Za trenutak makar prepustimo se nesebičnom ponosu. Imamo dobrih razloga za nj, osvrnemo li se na prevaljeni put. Od ropstva polukolonijalne zavisnosti do slobode, od primitivnog pradedovskog rada do stručnog savladivanja najkomplikovanijih tehničkih zadataka; od služenja kusuru imperijalista, do službe narodu, narodnoj vlasti i, uprkos svemu, najbolje shvaćenim interesima proleterskog internacionalizma.

Sopstvenim snagama žuljevitih ruku, bez boga i inostranstva, sopstvenim snagama projektovana je, zidana, montirana, dovršena i puštena u pogon hidrocentrala na Mariborskom Otoku, prva u niski od dvadeset i dve elektrane koje će obuhvatiti jednim električnim zagrljajem Jugoslaviju od Mavrova, Kolubare i Zvornika preko Kaknja i Jablanice do Vinodola.

Uprkos sve mahnitijem koncentrisanom režanju imperijalista i još nedokusurenih prošloratnih zločinaca pod zaštitom crno zadimljenih baklji potpaljivača novog rata; uprkos već onemogućenih sabotera i ostalih vatikanskih agenata kratkih rukava modelirane su, izlivene, ižarene i obrađene njene mašine; sopstvenim snagama montirane su uprkos porugi i skepsi, sopstvenim snagama pokrenute, uprkos malodušnicima i hrpici klecikolena u zemlji, željnih da se povinuju svakoj grlatijoj psovci i poviju svim vetrovima ma otkud; neizmernim sopstvenim snagama čitavog naroda pod mudrim, a to kod nas znači i vazda junačkim rukovodstvom Partije, proradila je, radi i radiće centrala na Mariborskom Otoku.

Snaga što odande struji vraća se uhiljadostručena našim ljudima, bez obzira da li su neposredno učestvovali u toj epskoj izgradnji. Ona obasjava celu našu zemlju: jedno golemo radilište iz petnih žila ustremljeno jačanju komunističkog fronta mira i demokratije.

Ako je slikar »Đokonde«, čije je značenje u prevodu blisko Radosti, rekao da veća ljubav dolazi sa većim i punijim poimanjem voljenog, neka je još dobrodošliji snop svetlosti bačen s prvog mariborskog agregata na graditelje. Njegovom ćemo pomoći bolje uočiti, pojmiti i zavoleti te ljude što ugrađuju godine mladosti u strojeve Plana.

Isuviše je istinita ta svetlost. Ali njenim reflektorima nije teško da otkriju da su heroji rada kao i heroji rata svakodnevni ljudi kakvi se rađaju i susreću u svim krajevima ove zemlje i ovog sveta. To nisu visoko stručni stručnjaci iz inostranstva, to nisu ni ljudi koji su prošli dugogodišnje škole životnog i radnog iskustva. To su novajlije na poslu, domaći seljaci, poluseljaci, radnici, tehničari, inženjeri.

Socijalizam je uvek nošen drugarstvom. U njemu je drug više negoli j a. Centrali na Otoku stizali su konvoji mašina iz Železnika, Zagreba i Ljubljane. U njenom građenju učestvovali su Litostroj i Jesenice, Guštanj ali i Rade Končar i Lola Ribar, heroji koji sad žive kao ogromne tvornice prvog našeg Plana. Socijalizam pretstavlja sve puteve i mostove koji vode ljudima i njihovim gradnjama. On ukida robinzonska ostrva samozadovoljne buržoaske borniranosti. Drugarskoj, socijalističkoj kooperaciji ima da se zahvali danas što je ova elektrana na Otoku u stanju da uzvrati pomoć za pomoć, ljubav za ljubav. I to je naš put. S tog puta i pravca nećemo skrenuti uprkos zlogukih upozorenja. Ne obziruć se produžujemo dalje pod neukaljanom crvenom zvezdom proleterske solidarnosti.

Niko tu nije nikad mislio da je izgradnja socijalizma purgerska idila uz tamtam sentimentalnih davorija i budnica. Izgradnja nam se javlja kao krvava lepota slobode, surovo čovečna, ljudski nežna i jedino mogućna i svetla.

Neka zato svetla upaljena na Mariborkom Otoku raspršе ostatke tame oko nas i obraduju drugove tu i širom sveta. Neka dođu da još jednom potvrde da smo mi odavde sa ovih najistureniih krajiških i kordunaških pozicija demokratskih tabora, krenuli sopstvenim snagama sa Titovim planom kud treba i kako valja da izgrađujemo socijalizam i da smo pre neki dan svetkovali radosno uspeh koji je i prilog pravilnosti našeg puta i još jednom dokaz da se delima najvaljanije govori. I da delima i govorimo. Dela potvrđuju naše reči.

Zapisi sa Bleda

OSTRVO ŽELJA

L. i O. BIHALJI-MERIN

Iza širokih zelenih livada počinje tamna šuma. Tu — pola sata hoda od Bleda, u selu Ribnu, stoji mala kuća za oporavak i odmor. Dole je građena od kamena a gore od smeđeg toplog drveta sa šiljastim zabatima i zeleno obojenim kapcima prozora, pa već na prvi pogled osećamo je svojskom i gostoprimljivom. Na ulasku u kuhinju kokodaču kokoške, malo dalje igraju dečica po pesku; na terasi sunčaju se gosti.

Blago je, pozno letnje popodne, povetarac leluja teške grane jela, tle je pokriveno otpalim jelovim iglicama, a svetlost sunčana prodire kroz polegle grane. Nije to elegično osećanje neke reminiscencije koja nam ovaj letnjikovac na tihoj zemlji, uspavan u četinaru, čini tako prisnim: osećanje blistave radosti, osećanje samosvesti i ostvarenja, jer ima hiljade kuća u kojima se sada odmaraju oni što dosada bejahu isključeni od radosti oporavka. Dvadeset i dve hiljade dobrovoljnih radnih časova dao je kolektiv Radio-Ljubljane da bi sagradio ovu kuću. A ta kuća je samo jedna tačka u nacrtu velikoga plana, u čijem izvođenju sudeluje ceo narod, a taj veliki plan zove se socijalizam.

Sa verande vidi se duboko dole u dolini reka što svojim širokim koritom teče kroz staklenasti, svetlozeleni svetlucavi šljunak. Tiho odjekuju klepetuše krava koje pasu na zelenome obronku ili na obali. Uveče, vodi ih dečak u dugome krdu kući u njihove staje.

Borovi stoje s onu stranu reke, kao ljudi koji nešto čekaju. Ali livada se širi svetla i meka kao ćilim uz obronak, sve dok ne uteče u visoku i tamnu šumu borova koja vodi gore na greben planinskoga venca, koji bez prekida okružuje tu celu stranu predela.

Mirno i blagosloveno počiva ova zemlja na suncu i zaboravlja se, — ah, suviše brzo zaboravlja se, — da je pre malo godina bilo na ovim blagim bregovima žrtvonosnih borbi. Da su tamo, na onim šumovitim bregovima partizani u samopregornoj borbi branili svoje planine i zemlju od prljave i razorne najezde fašizma.

II

U vili bivšeg veleindustrijalca Mura, u lepome bledskome parku, zasedava sada Narodni odbor.

Penjemo se kroz svetlo predvorje s malim baroknim amuretima u nišama i kucamo na pretsednikova vrata. Pozdravlja nas jedan energičan mladić. Iza snažno ocrtane glave, koja se nagnula nad pisaći sto, vidi se jezero koje sedefasto blista i penje se u zelene šume planinske. A iza toga vide se ljubičasti obrisi dalekoga Triglava.

»Bio sam automehaničar«, kaže pretsednik, »ali to je već prošlost. Još pre nego što su se moje partizanske grupe sakupile u brdima oko Bleda«.

Okrenuo je glavu ustranu i pokazao kroz prozor u daljinu. Polako, reč po reč, priča nam on o događajima, o akcijama, o borbama protiv fašizma u ovoj okolini. Brigada kojoj je on pripadao nazvala se po pesniku Prešernu i na brdu Jelovec kod Ribna preduzela je najveću akciju. U Bledu su bile nemačke trupe. U »Park-hotelu«, jednom od najlepših hotela, u kome danas članovi sindikata provode svoj godišnji odmor, bio je štab Gestapoa za Balkan.

»Imali smo mnoge akcije, mnoge žrtve i« — njegovo lice dobilo je nečega intenzivno zamišljenog — »počeo je rad obnove: ranije, Bled je bio mesto otmenoga društva i dvorskih krugova. Danas, devedeset od sto hotelskih gostiju članovi su sindikata, trudbenici«.

Pretsednik, koji je nekada opravljao luksuzne automobile bogatih gostiju, priča nam o toj promeni. Nema više nijednog privatnog sektora u turizmu. Hoteli i pansioni su podržavljeni i pripadaju radničkim organizacijama. Sindikat je preuzeo mnoge lepe vile. Članovi sindikata PTT, filma »Trgilav«, Ministarstva građevina i drugi provode svoj godišnji odmor u ovim vilama. Invalidi, na primer, iznajmili su vilu »Mon plezir«, koja se danas po jednome brdu naziva »Mežakla«, jer su tu partizani žestoke bitke vodili.

Automehaničar i pretsednik govori prostim i stvarnim jezikom. Pri rastanku upravio je svoj svetli pogled na nas kao da bi hteo reći: to su činjenice, a sad vi sami vidite kako stvari stoje, — ja moram da radim.

III

Kada se ide šetalištem pored jezera, kraj hotela »Jelovec«, stiže se do jedne mirne, u zelenilo sakrivene vile. To je oporavilište poštansko - telegrafsko - telefonskih službenika. Na ćilimu tamnozelene razine, u ljupkome vrtu, koji je sađen za razmaženo i povlašćeno društvo, sede sada moji poznanici iz poštanskoga sindikata. U stolicama za ležanje, u prijatnoj hladovini koju čini senka drveća, leži visoki drug uskoga lica i priča o svojoj prvoj poseti Bledu.

»Nekada,« kaže moj poznanik, i pokazuje svojom velikom snažnom rukom nekuda neizvesno kao da time ono što je prošlo postaje stvarno i vidljivo, — »nekada, rekoh, mnogo je godina prošlo otada — bio sam baš na službenom putu ovde i stajao sam zaprepašćen pred portalom velikoga hotela. Kroz bleštave prozore gledao sam i sve unutra izgledalo mi je skupoceno, svečano i nepristupačno. Po debelim lauftepiisma lebdeli su tiho kelneri u frakovima, a ljudi od poseda kretali su se u svem svome sjaju, kao da su zauvek gospodari sveta.

»Tada nisam ni koraknuo u hotel«, kaže dugajlija i laki, skoro začuđeni osmejak na njegovom je licu.

»Možda nisam imao tada čak ni ono malo novaca u džepu koliko treba za crnu kafu. To je bilo tuđe, nepristupačno mesto za nas«.

Ustajemo i silazimo jezeru. Polako šetuckamo kroz park. Tiho odjekuju zdravi glasovi dece koja se igraju po pesku. Gore na drumu trubi automobil prolazeći. Voda Bledskog Jezera igra nam pred očima. Večernji povetarac ljuljka blistavo ogledalo, a tužne vrbe obesile su grane sve do same vode. Po jezeru bešumno klize mali čamci. Visoki obris bregova gore zavijen u blagu maglu, ogleda se drščući na površini vode. Ostrvo sa ljupkom baroknom crkvom priljubilo se uz obronke zelenih bregova.

U svima utopijama, u bajkama i legendama ima takvih ostrva koja su mesta čežnje. I na ovom ostrvu s poletnim i torževstvenim stepenicama, živi kaža. Ovde je, vele, nekada bio staroslovenski hram boginje Žive. Ovde se Črtomir, poslednji slovenački junak iz doba paganstva, oprostio od Bogumile, sveštenice ostrva, kada se krstio. Ali ne živi ova kaža samo u lepoj i junačkoj Prešernovoj pesmi, nego se i dalje prede i sve do praga naših dana bila je otelotvorena u tajanstvenome zvonu, koje je 1534 izlio Patavino, u čuvenom zvonu želja, čiji konopac vuku ne samo seljaci i seljanke iz okoline nego ponajviše otmene dame i gosti iz diplomatije, nadajući se da će njihove želje, kada se stope s jekom zvona, postati stvarnost. Ta sujeverna zvonjava kraja nije imala i zato je, da bi gosti-trudbenici našli mira i spokoja, taj konopac sada otsečen. Jer želje našeg doba ne ispunjavaju se zvonjavom nego planom, radom i delom ovozemaljskim.

Blagost, blistavost i poezija okružuju ostrvo kada vozar čamca stojeći, bez šuma, svoj čamac pod krovom otisne od onih gospodstvenih stepenica. Polako se spušta usamljenost večeri na drveće kraj obala i na daleke bregove. Pa i tamo gde breza drhti svojim lakim lišćem na večernjem vetru, gde se vitki most nadnosi nad planinsku reku koja se u večnome toku nizbrdo talasa svojim prozirnim talasima, nestaje svega u svetlucavom plavetnilu večeri.

IV

Posetio sam mnoga gradilišta u godinama posle oslobođenja. Gradilišta gde se podižu fabrike, autoputevi, železničke pruge ili nasipi. Bilo je tu velikih komplikovanih mašina, a bilo je i samo prostih lopata ili krampi. Stručnjaci i iskusni radnici ili omladina koju je nosilo oduševljeno srce radili su tim alatom i rabotili na gradilištima novoga doba.

Sad opet stojim na jednom radilištu. Opet kopaju, planiraju, mere stručnjaci i omladinci. Ali ono što dižu iz zemlje — kosturi su i oskudni ostaci vremena koje je prošlo pre više od hiljadu godina i njegova daleka života.

To su arheolozi i studenti arheologije i antropologije, koji prateći tragove ugašenih životnih i kulturnih oblika, povezuju se s novim vremenom i vremenom koje nastaje.

Oni su isto tako oduševljeni i svesni svoga zadatka kao i omladina koja gradi Prugu ili polaže temelje Novoga Beograda.

U dvadesetak koračaji stiže se na brdašce na periferiji Bleda, gde leprša zastava. Čovek vidi prvo razne jarke, otvoreno polje i štapovima obeleženu razinu. Leže tu kašike, lopatice, lopate, a nekoliko mladića pregleda ovo nalazište. Kada bliže dođete, razaznajete grobove, vidite opružene kosture i kraj svakoga groba malu dasku na kojoj sedi neki od mladih arheologa i pažljivo čeprka crnu zemlju.

»Ovde«, pokazuje drug koga nazivaju direktorom, »vidite redove grobova koje ispitujemo. Levo je jedan red, desno je drugi — u sredini je ostao slobodan put. Možda je on vodio nekome svetištu?«

Lice direktora je usko i suncem opaljeno. Mlad je, i pored svoje sede kose. U maloj brvnari pokazuje nam sveske u koje su uneseni rezultati rada. Posmatramo plan iskopavanja, crteže i dijagrame dana koji je tek počeo.

Njemu se oči ozaravaju pravom radošću, dok tankim prstima pažljivo vadi iz vitrine kopče od pojasa, prstenje, naušnice.

»Ovo je bilo u grobu 14, ovo u grobu 20. Vidite ovaj novac sa zelenom platinom i ovaj elegantni emajl. Po ovim malim predmetima otkriva se već ponešto čemu je trag bio izgubljen. Nije tu u pitanju samo arheologija, ne samo iskopavanje, nego mogućnost da se sagleda veći deo vremena. Valja saznati i znati kako su ti ljudi živeli, kako su radili, kako su mislili. Možda je već vreme da se piše rana istorija balkanskih zemalja: neolit, antika grčko, rimsko, helenističko doba, keltske seobe i onda — početak Slovena«.

Dok ovde kolektiv pažljivo i savesno iz kore zemljine izdvaja što je još

U ŠOPENOVOJ RODNOJ KUĆI

S puta po Poljskoj

U vremenu od 25 do 28 avgusta 1948 godine održavao se u poljskom gradu Vroclavu Svetski kongres intelektualaca za odbranu mira. Program kongresa je bio obiman i tražio od delegata dosta truda i dobre volje. A trud i dobra volja bivaju redovno nagrađeni. Jedna takva neslućena nagrada bila je za mene poseta koju smo posle kongresa učinili rodnoj kući Šopenovoj u Želaznoj Voli, malom zaseoku na šezdesetak kilometara od Varšavē.

Nenametljivo i široko gostoprimstvo, koje je svojstveno Poljacima, savršeno je organizovalo tu posetu.

Od preko četiri stotine delegata svega je njih 60-70 iskoristilo priliku da poseti Želaznu Volu. Teško bi bilo naći neki »ključ« po kome su se delegacije odazvale tome pozivu. Bilo je delegacija velikih zemalja, sa jakom muzičkom tradicijom, od kojih se odazvao jedan ili nijedan delegat, a bilo je delegacija iz manjih zemalja, koje ne zauzimaju mnogo mesta u muzičkim leksikonima, koje su u celosti došle.

Šopenov rodni dom leži malo po strani od glavnog druma. To je prizemna zgrada iz kraja XVIII veka, tipičan stan »guvernera«, upravnika imanja, iz feudalnih vremena. Ona je okružena bujnim i dobro održavanim parkom koji se otkriva pred nama kao neslućena oaza u jednoličnoj ravnici, prekrivenoj pravolinijskim površinama njiva na kojima se smenjuju usevi repe i belog žita.

Hodali smo na prstima po toj istorijskoj kući u kojoj su poljski muzikolozi i muzičari igrali ulogu srdačnih i diskretnih domaćina. Razgledali smo Šopenove portrete, faksimile i lične uspomene. Išli smo po parku oko kuće. Prolazili smo tiho preko kamenih ploča, hodnicima od bujnog žbunja i retkih drveta, i u potpunoj tišini mislili na muziku.

I muzika je došla. U najvećoj sobi otpočeo je improviziran koncert Šopenove muzike. Svirao je odlični češki pijanista Paleniček, koji je i kod nas dobro poznat, zatim Brazilijanka Ana Stela Sic, pa stari poljski pijanista Kočalski. Dva Preluda, jedna Mazurka, Vals b-dur i Balada g-mol.

Kad god dođem ovako u priliku da pišem pravo i neposredno o utisku koji na mene ostavlja muzika, ja se nađem uvek u neprilici, moja zleudna reč zapne, redci se kidaju i mastilo suši. To je jedno od onih mesta na kojima čovek oštro i jasno oseća granice svojih izražajnih moći.

Mogu samo da kažem da nikad neću zaboraviti Baladu koju je svirao izvanredni majstor Kočalski, i mogu da navedem ponešto od onoga što sam za vreme toga koncerta i u vezi sa njim zapazio, mislio i osećao.

Ne samo soba u kojoj je bio klavir nego i dve susedne sobe bile su pune

Fridrih Šopen
Rad E. Delakroa

stranih gosta. Samo mali deo je našao mesta za sedenje. Neki su bili naslonjeni uza zid ili uz starinski kamin. Drugi su stajali nasred sobe, skrštenih ruku i oborenih očiju. Dah se nije čuo, daščica u parketu nije škripnula.

S vremena na vreme pogledam oko sebe i uvek ista nepomičnost i isti zanos u toj šarolikoj publici sa svih strana sveta, kakva se samo u snu može videti. Na niskom taburetu sedi stari francuski filozof Žilien Benda, malen i sed, kao vizantijski mudrac. Preda mnom krupna i pognuta prilika sovjetskog akademika Zaslavskog. Pored njega vitka žena tamne puti, u indu-skoj narodnoj nošnji; ona je arhitekta na Cejlonu. Uza zid mladi pesnik Malajac i tankovijast i bled delegat Vietnama; deli ih visok i sed profesor nordijskog Univerziteta. I tako redom, glave raznih rasa, nepoznata i bezimena lica, ali sva otsutna i obasjana zanosom. Oči nam se ponekad sretnu, ali niko nikog ne vidi, jer ovde u potpunoj tišini letnjeg dana i opčaranog ljudstva vlada samo muzika.

I kad je Kočalski završio Baladu, mi smo pljeskali živo i oduševljeno, ali još uvek kao u snu. Tako smo i hodali po sobama i razgovarali. Svak je kod sabesednika mogao primetiti da mu je glas izmenjen. A svi smo nastojali da govorimo što prirodnije, bez ganuća.

Umetnici i naučnici sa raznih strana sveta, raznih narodnosti, našli su u ovoj kući zajednički govor i svi su se bez rezerve poklonili veličini i lepoti. Posmatrao sam ih. Neki, zamišljen, gricka gorki list lovorike, koji je otkinuo u parku, drugi beleže nešto na pozadini kartona od kongresnog programa. I gledajući ih čini mi se da je svet pun drugova sa kojima bih hteo sve da delim, a da su ovi ljudi oko mene samo neki njihovi predstavnici. U njima osećam povezanost miliona ljudi. Pod utiskom muzike od koje još sve bruji i treperi, sva lica oko mene izgledaju mi bliska, razumljiva, iako se u većini ne poznajemo ni po imenu ni po zemlji iz koje smo.

Svi će se ovi ljudi već sutra razići svaki na svoju stranu. Nikad nećemo ni moći ni stići da jedan drugom kažemo šta nas je uzbudilo i zbližilo za ovih nekoliko trenutaka u poljskom zaseoku. Znam da niko od njih neće nikad pročitati ovu zabelešku, kao što ni ja neću verovatno nikad imati prilike da vidim ono što će oni o tome napisati, ali ja sam i pored toga uveren da ćemo dok živimo ostati povezani onim što smo videli, čuli i osetili u Šopenovoj rodnoj kući. Najposle, sve na svetu i ne mora uvek biti kazano, napisano, štampano i prevedeno. Mnogo toga ostaje među ljudima neizraženo i prećutano, ali ipak živo i neprolazno. I često je to ono što je najbolje i nasvetlije u nama.

Na suncu, pred kućom, vode se još uvek stišani razgovori. Slušam — još uvek kao kroz san. Neko pored mene objašnjava kako su hitlerovske horde u svom naletu na Poljsku, oštetile i ovo mesto poljske kulture, kako je okupator, u svojoj bezumnoj težnji da porobi i ono što se nikakvoj sili podvrći ne da, najpre zabranio Poljacima da sviraju Šopena, a zatim dozvolio, ali su Poloneze i Mazurke, kao specifične tvorevine poljskog duha, ostale i dalje zabranjene.

Sedamo u kola i vraćamo se. Iako ništa ne govorimo, čini mi se da smo svi mirniji i zadovoljniji, da se vraćamo kao darivani.

I bio sam radostan, zbog sebe i zbog svih ljudi, što sam doživeo ovaj dan, što je ova zemlja — Šopenova zemlja — vaskrsla i slobodna. Gledao sam dugo tu ravnicu preko koje je prošla nacistička najezda i ostavila svoje teške tragove, ali nije uspela da uništi ni ovu kuću u Želaznoj Voli, a kamoli poljski narod i muziku koja je odavno opasala zemni šar i koju nikakva sila ne može zaglušiti ni ućutkati.

U pravu je bio veliki poljski muzičar Šimanovski kad je, još davno, pisao za Šopena: »On je govorio o stvarima koje su neprolazne, koje ne zavise od trenutnog pada ili triumfa, o duši naroda u njenom jasnom i nedvosmislenom obliku«.

U tom je snaga i veličina. I dobro je i utešno misliti o tome. Pored puta kojim prolazimo zemljoradnici preoravaju strništa. Gledaju nas seljaci i seljančice očima modrim kao različak, onim tipičnim poljskim očima koje fluoresciraju u živim prelivima, od tihe zamišljenosti do obesne životne radosti, od detinjske dobrote do bojovničkog zanosa i ogorčenja.

Jednako me prati čudesna Balada. Njen početak i završetak strogo su i potpuno jednaki, kao dva mramorna stuba blizanca. A između ta dva stuba otvara se vidik: ne samo divna poljska zemlja, nego i vasceli svet u kom se sve, i čulni utisak i misao, pretvara u veliku stvarnost muzike.

Tu su zemlje i narodi. Tu radni ljudi celog sveta u težnji za pravdom, mirom i slobodom. Tu je i moja daleka otadžbina i njena mnogogodišnja borba za bolji život. I borbi se nazire dobar kraj i svima žrtvama vidi smisao.

Pod tom magijom muzike put izgleda i lakši i kraći. Prenuo sam se iz razmišljanja tek kad su se pred nama ukazale prve kuće predgrađa, slavne varšavske ruševine koje, obasjane dobrim suncem kasnog leta, zamlađuju pod svetlim skelama, kao rane pod melemom.

Ivo ANDRIĆ

Šopenova rodna kuća

ostalo od jednog milenijuma koji je potonuo, razmišljam kako je ipak ostalo malo snažnih kulturnih i umetničkih dela prohujalih ranih epoha. Pre nekoliko godina uništena su bombarderskim naletima širom sveta čuvena majstorska dela evropske kulture. I dok mladi naučnici rade precizno i sa mnogo ljubavi da otkopaju staroslovenske grobove, mračne imperijalističke sile spremaju nova svirepa razaranja.

V

U rano jutro vozi nas auto i brzom vožnjom vodi kroz mesto Lesce, pa preko maloga mosta brzog planinskog potoka na zeleno polje koje služi kao letilište mladim jedriličarima. Došli su iz fabrika, kancelarija, iz tehničkih škola da se uče letenju bez motora. Kurs je sad pri kraju i treba da izvedu svoje prve skokove s padobranom. Na zelenoj ravnici, na livadskoj travi, leže već lepo složeni padobrani. A u skupu omladinaca ističu se vitki, preplanuli major i njegov mladi drug, komandant omladinskog logora. Avion je spreman, pilot se penje, propeler se pokreće. Motori počinju zujeći da pevaju pesmu svoju. Sad već mašina vozi prirodnom, orošenom pistom i polako, skoro oklevajući, aparat se odvaja od pouzdane zemlje. Mirno i veličanstveno kruži on, a tamo gore mladi ljudi spremaju se za skok.

Za to vreme, major ukopčava automate za drugu grupu padobranaca. Svaki od njih nosi još po jedan rezervni padobran, za svaki slučaj. A pored ručice za otvaranje padobrana nalazi se automat za mehaničnu otvaranje, ako neko u uzbuđenju propusti da na vreme otvori padobran.

»To je rezervno srce«, kaže major navijajući mali automatski časovnik. »Ali teško da će ovde biti potrebno. Hrabra je naša omladina. Skače ona, baš kao što radi i uči, odlučno i oduševljeno«.

Njegovo lice oštrih crta okrenuto je nebu. Crne oči je skupio posmatrajući ispitivački; napregnuto, malo nervozno broji on sada crne tačke koje se ruše, a onda odjednom cvetaju i kao beli cvetovi lelujavo spuštaju se u dubinu.

»Bilo je to na Kozari«, kaže major. »Nas su opkolili. Prsten je izgledao neprobojan. Tada sam iz sve duše mislio: »Kad bi sada mogao čovek samo da poleti.« Utisnula mi se misao u tim časovima u bolnom intenzitetu da osetim jednom upravljačku ručicu aviona u svojoj ruci. Tek mnogo docnije, kada su opsada Kozare i mnoga druga opkoljavanja bila probijena, kada je fašizam pobeđen i zemlja oslobođena, kada sam položio pilotski ispit, još dugo posle toga, dolazilo mi je ponovo u svest kad je to u mome srcu uhvatila korena želja da budem avijatičar«.

Na prostoj drvenoj klupi sede padobranski aspiranti, čvrsto utegnuti, s velikim padobranom na leđima, i s manjim na grudima za rezervu. Mladići i devojke s energičnim licima, pocrnelim na vetru i suncu. Drugarica vojni lekar pipa im puls i gleda pritom svoj široki časovnik na ruci. Ko ima puls veći od sto udara, ne sme da skače. Ali broj otkucaja je mnogo manji. Najmanji dečak nema čak ni sedamdeset.

Avion, koji se sve više dizao u vazduh, nadleće sada u širokome krugu letilište, vraćajući se s planinskog lanca.

»Osam stotina metara«, kaže mladi komandant logora. »Sada će skakati«.

Opet se otvaraju jedan, dva, tri, četiri bela padobrana.

»Zašto četiri?« pita mladi komandant logora i zabrinuto gledaju svi u plavo nebo. »Gdje je peti?«

»Skupi noge!« viče energično major, kao da ga mogu čuti oni padobranci koji se spuštaju odozgo ljuljuškani vetrom.

Zadovoljni još rumeni od napora, javljaju se jedan za drugim.

»Druže komandante logora, ispunio sam zadatak«.

Mladi komandant gleda ozbiljno i svečano:

»Čestitam«, kaže on i pruža padobrancu ruku.

»Zašto je samo njih četvoro skočilo?«

Mlada snažna devojka, okruglasta i zdrava, kao da je svesna krivice, oborila je oči ispod svoje čvrsto zategnute avijatičarske kape.

»Da li se uplašila?« pitam ja.

»Uplašila?« — Ona sva blista od životne radosti. Ni traga nije bilo od straha. »Kakva je to sreća leteti«, veli ona.

»Jedva čekam da skačem. Ali padobran se otvorio već gore u avionu, pre skoka«.

VI

Prekodana je padala kiša. Sad lebdi još gust veo magle između blagog prvoga lanca bregova i onog sivoljubičastog iza njega, tako da izviruju samo tanki vrhovi. Ostrvce je utonulo u senku i ogleda se tamnozeleno u vodi. Ogledalo jezera blista olovno tamno, a po nebu skupljaju se sivi oblaci. Posle kiše idemo ivicom šume po svežem putu koji se tako meko i čisto prilagođava nozi koja je naučila da gazi po gradu. To je miran put oivičen šumskim obroncima.

Ide čovek i uživa u mirisu zemlje i u iskricama kišnih kapljica. Usred još mokre, tamnozelene brezove šume čujemo onu čudno ritmičnu, dobro poznatu melodiju: kucanje pisaće mašine. Skoro nehotice zaostaju koraci i upućuju se tome zvuku.

Vođeni njim, otkrivamo veliku, lepu vilu, s lepim izgledom na jezero, u kojoj slovenački književnici pišu svoje priče i pesme na čistom vazduhu. I pomislih, kako nema više zvona, onoga zvona želja. Sam ću sebe zadužiti da kolegama kod kuće pričam i da im stavim na srce da bi dobro bilo kada bi i književnici Srbije stekli uskoro takav dom, sebi na radost a svojim delima na korist.

PITANJA ZA DISKUSIJU

O pitanju našeg savremenog književnog jezika

Mihailo STEVANOVIĆ

Uviđajući značaj i potrebu raspravljanja problema našeg savremenog jezika, Uredništvo »Književnih novina«, u svome listu, daje mesta diskusiji i o ovim problemima. Posle članka Radovana Lalića i moga »Književne novine« su, u broju od 24 avgusta 1948, objavile i treći članak »O pitanjima našeg savremenog književnog jezika« od Čeda Kisića. Kisić sam ne pokreće ni jedno novo pitanje, nego samo daje kritički osvrt na ono o čemu sam ja u svome članku govorio. Što se on ne slaže sa mnom u shvatanju problema savremenog jezika — to nije ništa neobično. Ni ja se ne mogu složiti s njegovim načinom raspravljanja ovih pitanja. U Kisićevoj interpretaciji iskrivljen je smisao većine mojih zaključaka, a meni nije svejedno da li će mako od čitalaca steći krivi sud o mome shvatanju zakonitosti razvitka književnog jezika. Još više mi je stalo da obrazložim svoje zalaganje za principe po kojima, ja mislim, treba da se razvija naš savremeni književni jezik. Zato želim da se i ovde osvrnem uglavnom na ista pitanja i na moj i Kisićev način njihova raspravljanja.

Principi za koje se ja zalažem i koje branim su, istina, malo stari, ali nikako ne i zastareli; njima je nešto više od sto godina. Te principe je utvrdio Vuk Karadžić. Po njima se književni jezik razvija na osnovama narodnog jezika, iz narodnih govora u književni jezik ulaze one osobine koje su najrasprostranjenije u narodu, nove reči se mogu graditi samo na način koji je svojstven našem narodnom jeziku, a iz drugih jezika dopuštene su pozajmice kada u našem jeziku nemamo reči za označavanje novih predmeta i pojmova.

Kisić se okomio na ove principe, očevidno zato što su utvrđeni u prošlosti, i zamera mi što sam stao u »odbranu zakonitosti i formalnih principa koji su već davno određeni a u mnogo čemu se pokazali i pokazuju neprikladni«. Na rečima se on slaže sa mnom da anarhičnost iz književnog jezika valja otstranjivati. Ali dok ja smatram da je najsigurniji put za ovo — poznavanje osnovnih Vukovih principa, on kaže »da nešto što se nekada proglasilo za princip, u novim promijenjenim uslovima postane objektivna smetnja, kočnica razvitka, te prepona na putu pravilnog spoznavanja raznih pojava«. Valja imati na umu da ovo pravilo nije bez izuzetka; ono se bar nikako ne može primeniti na slučaj na koji Kisić hoće da ga primeni. Princip za čiju sudbinu sam ja, kako Kisić kaže, zabrinut daju široke mogućnosti za najsvestraniji, najpravilniji i najsavremeniji razvitak književnog jezika.

Kisić kao da ne shvata da se i nove pojave u jeziku ne samo mogu već i moraju objašnjavati zakonitostima njegova razvitka. Šta više, on to suvereno proglašava lingvističkim predrasudama. Dalje, ono što ja smatram neophodnim objašnjenjem pojedinih naziva »hladnim registrovanjem« njihovim. A i nasuprot tome što traži »sadržajniju i dužu diskusiju« pojedinih pitanja i »šire objašnjenje« njihovo, on diskutuje samo u opštim frazama, i, sem u jednom jedinom slučaju, objašnjenja nikakva ne daje.

Ja sam uzeo nekoliko jezičkih pojava koji, i pored toga što se, češće ili ređe, sreću kod pojedinih pisaca, nemaju rang osobina književnog jezika. I nisam samo po nekima od ovih pitanja odredio svoj stav, nego sam, mislim, objasnio prirodu svih tih pojava, posvetivši svakome od njih po jedan stav svoga članka. Kisić ovo, zacelo, zove »hladno registrovanje pojava«, jer, reklo bi se, tako ne ocenjuje moje razlaganje o jedinstvu jezika i mišljenja i o uslovljenosti jezičkih promena revolucijom i društveno-ekonomskim preobražajima. On izjavljuje da iz moga članka može razumeti »mjesta koja su u punome skladu s osnovnim postavkama savremene lingvističke nauke«. Na to nadovezuje nešto što veli da nije razumeo, ali mu ovo ne smeta da svemu sasvim proizvoljno daje smisao. Ne upuštajući se u stvarno interpretiranje ovoga ili onoga pitanja, on razlaže: »da je narodna revolucija obuhvatila čitavu zemlju, da narodnooslobodilačku borbu svih naših naroda **karakterišu jedinstvena osećanja, misli, parole, poklici**« (potcrtao sam K.) i nastavlja dalje u ovome tonu, ističe ulogu Partije kao predvodnika u borbi i »uticajno delovanje« velikog primera zemlje socijalizma, naglašavajući da se ovde radi o borbi novog protivu starog, pa zaključuje da se ova borba »kao takva odrazila i u području jezika, a ne u znaku regionalnih i njima sličnih prevladavanja«. Iz ove stilizacije izlazi kao da sam ja tvrdio da se borba novog protivu starog odražava u znaku nekakvih regionalnih prevladavanja (ja bih rekao — preovladavanja). I uopšte mi Kisić proizvoljno pripisuje »regionalni kriterijum kao glavnu poziciono tačku u objašnjavanju i analiziranju novina u našem jeziku«. U stvari, ja sam smatrao da nije dovoljno samo u frazama govoriti o novome nasuprot starome, pa sam rekao da je novo, pre svega, to što su mase radnoga naroda postale, ne samo vlasnikom materijalnih i kulturnih dobara u svojoj domovini, već i sudeonikom, još više — glavnim činiocem u daljoj izgradnji svoje kulture, aktivnim stvaraocem u svim oblastima njenim, pa i u oblasti književnoga jezika. U ranijim prilikama književnošću su se, recimo, mogli baviti uglavnom intelektualci u dva glavna naša kulturna centra, u Beogradu i Zagrebu; a skoro sva dnevna štampa je bila skoncentrisana u ista ova dva grada, te je književni jezik sve više dobivao karakter jezika tzv. beogradskih, odnosno zagrebačkih, intelektualnih krugova, i njegova narodna osnova se sve više sužavala. Danas se, nasuprot tome, »iz svih doskora najzabačenijih i najzaostalijih krajeva naše domovine i iz svih društvenih sredina javljaju prosvetni i kulturni radnici, umetnici, književnici i žurnalisti, stvaraoci književnoga jezika. Oni govore i pišu o novome životu, o borbi, o podvizima, o radnom elanu, o novim fabrikama i novim mašinama. I sasvim je prirodno što se u književni jezik unosi ponešto novo iz svih krajeva i iz svih sredina«. Kisić se žali da mu ipak nije jasno na koje krajeve i društvene sredine mislim, iako je to izrično rečeno. Onda nije čudo kako može kazati da ja govorim o zakonitosti jezičkog razvitka bez »žive organske veze jezika s celokupnom stvarnošću i životom«. I samo ono malo pre citirano mesto iz moga prvog članka, a može se reći i ceo moj članak, od početka do kraja, očevidan je dokaz da ja ovu vezu nikako ne ispuštam iz vida. Da bi bilo još jasnije, ovde ću dodati da, pod krajevima i društvenim sredinama koje su ranije manje imale udela u stvaranju književnoga jezika podrazumevam one zabačene, kulturno zanemarene i zaostale krajeve u kojima ranije na desetine i desetine kilometara nigde nije bilo jedne škole i na radničke sredine, o čijem kulturnom uzdizanju niko nije mislio. Sada je, međutim, teško naći i jedan kraj naše domovine iz koga nema po nekoliko novinara, ako u njemu nema i književnika. U mnogim i mnogim našim gradovima izlaze mesni nedeljni, pa i dnevni listovi. Listovi se izdaju i na ponekim većim radilištima, u rudnicima i fabrikama. Iz ovih se, iz sredine radnih ljudi, svakodnevno šalju dopisi najčitanijim našim listovima. Dopisnici su često radnici i seljaci. Mnogi od ovih se izgrađuju u izvrsne žurnaliste; iz njihove sredine izlazi sve više, katkada i vrlo dobrih književnika. Prikazujući novi život i radni elan svojih sredina, oni obično pišu unekoliko jezikom tih sredina, u kome često ima dosta elemenata dosada nepoznatih našem književnom jeziku. I eto kojim putem, po mome mišljenju, ulazi najviše novina u taj jezik.

Kisić i ja ne gledamo jednako ni na uticaj ruskoga jezika na naš. Za mene je to u današnjim kulturno-političkim uslovima neminovno uzimanje reči (katkada i pojedinih obrta i celih fraza) za označavanje novih pojmova nastalih u borbi za oslobođenje zemlje i izgradnju socijalizma. Za Kisića — »prilog zemlje socijalizma kulturnoj izgradnji zemlje na njenom specijalnom putu u socijalizam«. Ja ne mislim da ćemo iukoliko umanjiti ogromni prilog prve zemlje socijalizma kulturnoj izgradnji naše zemlje ako nastojimo da pozajmice iz ruskog jezika svedemo na najmanju meru. Naprotiv, mi ovim ne branimo samo jedan »davno određeni« već i poznati boljševički, Staljinov princip, po kome kultura svakoga naroda treba, dakako, da po sadržini postane socijalistička, ali po formi svojoj valja da ostane nacionalna. A nacionalni karakter naše kulture biće utoliko čistiji ukoliko jezik njen (tj. književni jezik) manje bude imao elemenata iz drugih jezika. Ali to nije sve; ovo je samo jedna strana toga pitanja, a ostaje još da se konkretno, na primerima, pokaže u kojim se vidovima danas javlja uticaj ruskoga jezika na naš. Ja sam ovo i učinio. Kisić je to takođe bio dužan uraditi, pošto je našao da sam ja na pogrešnom putu. On je, međutim, »ispravljajući« me, u malo pre citiranoj frazi izneo samo uslove pod kojima se rečeni ruski jezički uticaj kod nas javlja, a ne i u čemu se on ogleda (skrećem pažnju čitaocima da sam ja te uslove izneo u 4-tom stavu svoga prvog članka, i nešto podrobnije od Kisića).

Rekli smo napred da se Kisić nerado upušta u konkretnu diskusiju pojedinih pitanja. Ipak je ovo učinio u jednom slučaju; on diskutuje pojav upotrebe prideva izvedenih od ličnih imena (odnosno prezimena) nastavkom **-ski.** Ali ja njegovo tumačenje ne mogu prihvatiti. Umesto da svoje shvatanje, koje je uglavnom suprotno mome, potkrepi svim primerima koje sam ja za ovaj pojav naveo, on je neke od tih primera izbegao, — ja mislim zato što potvrđuju moje gledište. Mesto ovih primera navodi druge, čak i iz kategorije sasvim drukčijeg načina obrazovanja. Teško je pretpostaviti da Kisić ne zna, recimo, da pridev u primeru **marksistički pogled** nije izveden od ličnog imena **Marks,** već od zajedničke imenice **marksist** i da, prema tome, nikako ne može ići s onima među kojima ga on navodi. Primerima: **Staljinove** (mesto **staljinske)** nagrade i **Lenjinove** (mesto **lenjinske)** teze on ni s koje strane nije mogao činiti prigovore, pa ih je zato obišao. Međutim, u nekim slučajevima ovoga tipa obrazovanja prideva njihovo značenje se jamačno oseća i drukčije nego što sam ga ja protumačio. U takve slučajeve od navedenih idu **staljinski** ustav i **staljinske** pjatiljetke. Kisić je tačno osetio da ovde pridevi označavaju kvalitet, svojstvo; za atribut **staljinski** uz imenicu **ustav** kaže da se njim ističe snaga Staljinova ustava, »njegove kvalitativne odlike«. Ali je on pao u grešku što je ovo značenje **izuzetnosti kvaliteta svojstvenog** samo ličnosti s imenom u osnovi prideva uopštio i proširio ga i na slučajeve u kojima se radi isključivo o posesivnom značenju. A ovo se danas dosta često sreće i u praksi kod pojedinih pisaca. Karakterističan primer za to nalazimo kod samoga Kisića, baš ta mo gde tretira pojav o kome govorimo. Zalažući se za široku slobodu upotrebe prideva izvedenih od ličnih imena nastavkom **-ski** zbog punoće njihova sadržaja, on u svome izlaganju na jednome mestu kaže: »da opet istaknemo jednu **staljinsku** misao — da ono što je ostvareno u SSSR-u može biti ostvareno i u drugim zemljama«. Ovde se postavlja pitanje čija je ovo misao na koju se Kisić poziva. Narod, za koji on tvrdi da značenje ovih reči oseća kao i on sam, zaključiće da je pisac ovde kazao jednu svoju misao koja je po tačnosti i snazi, po kvalitetu uopšte. ravna Staljinovim mislima. Ja lično mogu verovati da Kisić nije toliko neskroman, da bi svoju misao tako okvalifikovao, a jasno mi je i za kakvu se proizvoljnost on u ovome pitanju zalaže. Ali prema tumačenju koje je, s obzirom na prirodu našeg jezika, ovde jedino moguće, Kisić je zaista nešto ispunio sadržajem, samo to nešto nije pridev **staljinski,** nego njegova misao koju je ovim pridevom okvalifikovao, — ako je, upravo, to njegova misao. Ako je pak naveo **Staljinovu** misao, zašto je onda tako nije i nazvao, zašto nije upotrebio atribut u obliku koji isključuje svaku mogućnost dvojakog tumačenja. — Možda mu smeta još jedan stari princip u novim uslovima i promenjenoj stvarnosti. Najzad se može dopustiti da je citirana misao nekog od Staljinovih sledbenika koji je dorastao da staljinski kaže jednu misao. U ovome slučaju ta misao je opravdano nazvana **staljinskom,** ali je, pored toga, bilo neophodno reći i čija je to misao.

Ne može biti primljeno ni Kisićevo tumačenje kako je atribut-pridev izveden od imena tvorca Sovjetskog ustava dobio kvalitativno značenje, koje jedino opravdava upotrebu ovoga prideva u obliku s nastavkom **-ski.** On to objašnjava činjenicom što ovaj ustav ne pripada samo vođi-tvorcu već i narodima koje vod' (sigurno vođa, a ne ustav-M.S.), radnim masama sveta i progresu čovečanstva. Ima i drugih velikih dela koja pripadaju mnogim narodima, radnim masama i progresu čovečanstva, pa opet ne prestaju biti dela svojih tvoraca, i svakad se označavaju oblikom prideva koji kazuju pripadnost, a ne kvalitativne odlike tih dela. Primera radi uzećemo veliko delo Karla Marksa, koje je poznato pod imenom **Marksova (a ne marksovskog ili marksističkog)** Kapitala. Ne radi se o tome kome je ustav namenjen, kome on pripada kao stvoreno delo, već ko je njegov tvorac. A tvorac je njegov — to i Kisić nekoliko puta naglašava — Staljin. Taj ustav je ozakonjenje Sovjetske stvarnosti za koju narodi Sovjetskog Saveza i celo čovečanstvo naj više duguju velikim vođama Oktobarske socijalističke revolucije, ali i mnogim njihovim značajnim saradnicima; on je, dakle, delo jedne velike, najveće istoriske epohe, koja nosi pečat nauke, ogromne političke delatnosti, velikog duha Staljinova — epohe koja je i Staljinova i staljinska u isto vreme. I otuda je objašnjivo što se za ustav u kome se ova epoha tako verno ogleda kaže da je to **staljinski** ustav. Slično tumačenje se može dati i za **staljinske** pjatiljetke.

I pored toga što nalazimo objašnjenja za mogućnost upotrebe prideva na **-ski** i u primerima ovoga tipa, ja sam se u prvome svome članku zalagao da se atributi u ovim slučajevima upotrebljavaju samo u obliku s posesivnim nastavkom. A evo zašto to. Ovo je nov pojav u našem jeziku dobiven kao jedan od vidova uticaja ruskog jezika. Dosada se u ovakvim slučajevima pridev upotrebljavao samo u obliku s nastavkom **-ov** (odnosno **-in). Dušanov** zakonik i **Napoleonov** kodeks, recimo, takođe pripadaju svojim epohama i nose njihova obeležja (i s te strane mislim da možemo sebi dopustiti ovu analogiju). Istina, ovi zakoni se pripisuju nosiocima svojih epoha zato što su ih oni kako se ranije govorilo »dali narodu«, a ne zbog toga što su iukoliko učestvovali u njihovu kodifikovanju. Staljinu se, međutim, Sovjetski ustav može pripisati kao stvarnome tvorcu, jer je ono što taj ustav sadrži zaista delo velikog Staljina više nego svakog drugog pojedinca. Za osećanje ogromne većine naroda — označavanje Sovjetskog ustava atributom u posesivnom obliku ovaj demokratski ustav ne lišava nijednog od njegovih izvanrednih svojstava, jer se sva ta svojstva sadrže u imenu njegova velikog tvorca, a ime nije u ovome ili onome nastavku, već u osnovi prideva. Međutim, ne možemo reći da se, opet po osećanju većine koju uzimamo u obzir, tvorac jednoga dela ne lišava autorstva ako se to delo označi pridevom izvedenim (od tvorčeva imena) nastavkom **-ski.** I mnogi naši pisci zato u slučaju o kome govorimo upotrebljavaju prideve isključivo s onim drugim nastavkom. Između ostalih i jedan naš veliki znalac i jezičkih zakona i jezičkih principa, odličnі poznavalac i književnog i narodnog jezika, piše **Staljinove »pjatiljetke«,** a svi kažemo samo **Titov** (nikad **titovski)** Petogodišnji plan. Osim toga proširivanje ove kategorije prideva s nastavkom **-ski** i na slučajeve koje priroda našeg jezika ne dopušta (ukazujemo na malo pre navedeni primer — **staljinska** misao) i navodi nas da se zalažemo za ograničenje proizvoljnosti te upotrebe. Ovo ograničenje, istina, ne sme kočiti bogaćenje našeg jezika novim izražajnim formama ukoliko su one u skladu s prirodom njegovom. Ali to nikome ne može dati za pravo da sve ranije utvrđene principe oglasi za »smetnju punome razmahu našeg jezika, književnosti itd.« Napadom na te principe se, svesno ili nesvesno, zalaže za dopuštenost kopiranja svojstava drugih jezika. I tako se dolazi do apsurda da se poštovanje najdemokratskijih principa, koji su pre sto godina značili, a i danas znače, najveću dosad poznatu kulturnu revoluciju oglašava za žrtvovanje bogatoga sadržaja formalnom principu, a kopiranje tuđih principa — progres!

Ja sam nastojao da Kisića u potpunosti shvatim, ali mi ovo svakad nije polazilo za rukom. Ne znam recimo šta su to **delikatna** značenja reči i **problematične** konstatacije; za **semantička značenja** bi se moglo reći **semantička semantika** ili **značenjska značenja,** ma da bi i to bila besmislica. A pitamo se u čemu je sadržajem bogatiji oblik glagolskog priloga **očekivajući,** koji K. upotrebljava, od oblika **očekujući,** koji se dosad smatrao pravilnim, i za koji se ja zalažem (vidi pretposlednji stav moga prvog članka). Tako isto ne nalazim da će se išta od sadržine žrtvovati ako se, kao što još uvek tražimo, u književnom jeziku bude pisalo **donesen** i **spasen,** a ne **donešen** i **spašen;** ili mi **bismo rekli,** a ne mi **bi rekli;** ili s **Turgenjevom,** a ne s **Turgenjevim;** ili (da dodam i neke primere kojih nema u mome prvome članku) **prvi put,** a ne **-po prvi puta; s obzirom** na to, a ne **obzirom** na to; Došao je trenutak **koji** smo očekivali, a ne **koga** smo očekivali; **ceo** ili **celokupan,** a ne **celovit; sjediniti** i **ujediniti,** a ne **objediniti, zakonitost,** a ne **zakonomernost** itd.

Ja ipak ne tvrdim da neki od navedenih primera u dogledno vreme neće biti uopšteni i primljeni u naš književni jezik. Znajući dobro da ono što je nekada važilo kao pravilo u jeziku — danas može biti najgrublja greška u njemu, ja, kad tretiram pojav upotrebe primera tipa **donešen** i preporučujem **donesen,** kažem »zasad očevidno tako valja da bude«, ili za slučaj upotrebe oblika potencijala, kao u primeru: **Hteli bi da se provučemo,** velim da »ne može biti primljen dok ga pretežna većina pisaca ne bude tako upotrebljavala«. Baš zato za normativnu gramatiku našeg jezika mislim da »treba da bude izrađena prema **iscrpno** pregledanom materijalu naše nove i najnovije književnosti«, pa nalazim da će se pri tom »utvrditi ponešto drukčije od onoga što se danas normom smatra«. Mi i ovde idemo za Vukom Karadžićem, i ne prisvajamo sebi pravo da unapred dajemo bilo kakve jezičke recepte, ali smo svesni svoje obaveze da — kako je nedavno rekao sovjetski akademik Obnorski misleći na ruski jezik — čuvamo čistotu našeg jezika, starajući se, u isto vreme, da ga podignemo na veću visinu.

Iskopavanje staroslovenskog groblja na Bledu

Prošlog proleća, dok su pripravljali teren za podizanje jedne zgrade, radnici na Bledu naišli su slučajno na ljudski skelet. Oni su odmah obavestili Narodni muzej u Ljubljani, koji je razgledao teren i izvršio probna iskopavanja. Otkriveno je nekoliko skeleta i kod jednog pronađeni nesumnjivi staroslovenski arheološki predmeti.

Docnije je Narodni muzej sondirao teren i ustanovio postojanje velikog staroslovenskog groblja. Posle temeljnih priprema počelo se 18 juna o. g. sa planskim iskopavanjem. Radovima rukovodi dr Jože Kastelic, direktor Narodnog muzeja u Ljubljani; tehnički rukovodilac je Rudolf Berce, preparator Narodnog muzeja, a antropološke radove vrši asistent antropološkog i anatomskog instituta ljubljanskog Univerziteta. Radnu ekipu sačinjavaju uglavnom studenti univerziteta.

Iskopavanje je već dosad donelo veoma značajne rezultate. Dosada je iskopano 188 grobova. Pošto je sloj zemlje veoma plitak, grobovi su bili usečeni u živu stenu i pretstavljaju tip grobova dosad nepoznat na slovenačkoj teritoriji. Tamo gde je sloj zemlje deblji, nađeni su grobovi u kojima su pokojnici počivali u sanducima. Nekoliko većih ostataka sanduka sačuvalo se do našeg vremena. Većina grobova, po starom slovenskom običaju, okrenuta je prema Istoku, no dosad je neobjašnjen primer niza grobova koji su okrenuti prema Severu. Groblje pripada ketlaškom tipu, karakterističnom po tom što se u njemu nalaze naušnice u obliku polumeseca, gravirane ili emajlirane. Mnoštvo arheoloških predmeta, među njima velik broj srebrnih, svedoče o blagostanju nekadašnjih bledskih stanovnika. Tipologija gradiva koje je nađeno i na drugim mestima po Gorenjskom dozvoljava već danas zaključak o posebnoj gorenjskoj varijanti — i veoma je verovatna pretpostavka da su na Bledu, u to vreme, postojale već radionice za umetnički obrt, koje su svojim produktima snabdevale celu Gorenjsku. Pored tipičkih staroslovenskih nalazaka vanredno su lepi i dragoceni nalazi Karolinškog izvora, kao što je jedinstvena okrugla kopča sa dvojnim prepletom, okrugla kopča sa iranskoskitskim motivom kruga-vatrenog kotača, kopča u obliku poluge sa dva lista lipe, emajlirana okrugla kopča sa panterom u trku, kopča u obliku štitaste osmice itd. Kontinuitet sa starijim kulturnim nasleđem svedoči nalazak fibu'e, koja je produkt rimske provinciske umetnosti iz drugog stoleća.

Ne manje je zanimljiv grob žene, u kome je nađena ogrlica sastavljena iz 23 primerka rimskog bronzanog novca Konstantinove epohe i nekoliko srebrnih naušnica izrazito belobrdskog tipa, što daje mogućnost pretpostavci o vezi sa starohrvatskom kulturom.

Groblje datira približno od 750—1000 godine. Za tu hronologiju govore razni oblici grobova i još više slojevi u kojima leže skeleti. Interesantan je primer groba u kome je pored skeleta nađen krstić iz rane romanske epohe, što već dokazuje širenje hrišćanstva na slovenačkoj teritoriji. Pod istim skeletom otkriven je stariji primer gde je nađen tipičan paganski amulet veprov očnjak. Tako u tom jednom primeru imamo dokaz da groblje obuhvata period od nekoliko stoleća.

S. M.

MEĐU NJIMA

BI-BI-SI U DEJSTVU

Dvadeset trećeg avgusta nemački slušaoci engleskog radija imali su prilike, na svoje veliko iznenađenje, da još jednom čuju preko etera već davno zaboravljeni glas vođe hitlerjugenda Baldura fon Širaha. Preko engleskih radio-talasa ponova su se čuli zaklетva koju je, u znak svoje odanosti, Baldur fon Širah položio Hitleru i njegov poziv omladini da ostane verna idealima nacističkog razbojništva »za čitav budući život«.

Izgledalo je, po završetku rata, da postoje svi uslovi da čovečanstvo neće morati da sluša glas toga hitlerovca bar dvadeset godina: naime, na toliko godina zatvora osudio je Baldura fon Širaha, kao jednog od glavnih ratnih zločinaca, Međunarodni ratni sud u Nirnbergu. Ali taj rok bio je za Bi-Bi-Si i suviše dug. Politički mračnjaci iz Britanske radio-korporacije brižljivo su tragali u zaplenjenoj nacističkoj filmoteci za snimljenim govorima nacističkog bandita i ponovo ih pustili u eter pod firmom emisija za nemačku omladinu.

Bi-Bi-Si je u tu emisiju montirao citate Širahovog iskaza na sudu u Nirnbergu. A izabrana su baš ona mesta iskaza, gde se taj zločinac razmeće rečima o svetosti zakletve koju je dao »fireru« i gde se kune da »nije bio saputnik« nego »nacional-socijalista iz uverenja od najmlađih dana«.

Emisija londonskog radija ne može da se oceni drukčije već kao pokušaj rehabilitacije Baldura fon Širaha. Izvesni engleski i američki krugovi pokazuju u poslednje vreme neobičnu nežnost prema tom hitlerovskom banditu. Po naređenju američke vojne uprave, Širahovoj ženi vraćen je dvorac Kohelze, koji joj je bio oduzet na osnovu presude Međunarodnog suda.

Častеći Nemce dugim odlomcima iz pogromskih Širahovih govora, londonski radio napomenuo je 23 avgusta da tim pasusima komentar nije potreban. Ta otrcana formula prikriva ustvari samo činjenicu da gospodari Bi-Bi-Si-a nemaju ni reči ni želje da osude hitlerovsku politiku moralnog srozavanja nemačkog naroda.

Ali za tu emisiju engleskog radija može se doista slobodno reći da joj opširan komentar nije potreban: ona se ne može drukčije kvalifikovati nego kao još jedan prilog raspirivanju fašističkog raspoloženja u Nemačkoj.

Slikarska menažerija

Kako saopštava ilustrovani nedeljni časopis »Time« (»Tajm«), američki »stručnjak za slikarsku umetnost« Mičel Vilder došao je na ideju da priredi izložbu radova koje su muzeji u Sjedinjenim Američkim Državama kupili u toku poslednje dve godine. Izložba ji doista otvorena pre mesec i po dana u »Centru za lepu umetnost« u Koloradu.

Vrednost tih radova može se najbolje da proceni iz sledećih reči organizatora izložbe Mičela Vildera: »Neki muzeji stekli su možda utisak da smo mi hteli da izložimo njihove slike samo zato da bismo ih ismejali. Ali mi nismo imali takvu nameru. Šta više, bili smo veoma obazrivi.«

Da bi protumačio kriterij po kome američki muzeji otkupljuju slike i da bi opravdao izgled svoje izložbe (slike, koje prikazuju stare lokomotive sa irvasovim rogovima na dimnjaku i slično), Vilder se poslužio ovim slikovitim poređenjem: »Mnogi muzeji kupuju slike po istom principu po kome zoološki vrtovi nabavljaju slona ili lava.«

Hitlerovac — urednik časopisa

U Majncu, u francuskoj zoni Nemačke, pojavio se nov književni mesečni časopis pod nazivom »Das Ufer« (»Obala«). Vlasnik je ovoga lista — dr Ginter Kaufman, koji je za vreme Hitlerovog režima, sve do sloma Nemačke, bio vođa državne propagande nacističke omladinske organizacije »Hitlerjugend« i glavni urednik nacističkog časopisa »Macht und Wille« (»Snaga i volja«).

Maršalov plan na području engleske književne produkcije

Pod naslovom »Maršalova kultura« engleski napredni list »Aur Tajm« donosi noticu u kojoj se upozorava na porazne rezultate Maršalovog plana na području engleske književne produkcije. Američka izdavačka preduzeća s nestrpljenjem čekaju da zemlje uključene u Maršalov plan prime kredite, za koje će morati kupovati i američke knjige. To važi u prvom redu za Englesku. Poznavajući loši kvalitet američke književne produkcije, engleski kulturni krugovi s pravom su zabrinuti zbog ovakve perspektive. Poznato je da povišenje troškova oko izdavanja knjiga u Americi vrlo loše utiče na kvalitet literarnih dela. Da bi se izdanje neke knjige isplatilo potrebno je da se knjiga štampa i proda u najmanje 10.000 primeraka. Ovako visok tiraž mogu da postignu samo velika izdavačka preduzeća. Kako je piscima data mala mogućnost da kod ovih izdavačkih preduzeća plasiraju ozbiljna dela, oni su prinuđeni da pišu jevtinu senzacionalnu literaturu, kojom je danas preplavljena američka književna pijaca.

Onemogućavanje rada književnicima-crncima u Americi

Langston Hjuz, američki pesnik — crnac ,već godinama održava predavanja o književnosti po gradovima SAD. U poslednje vreme redovno se događa, naročito u državama Ilinois. Kalifornija i Ohajo, da se njegova predavanja otkazuju, i to na taj način što se protiv njega organizuju klevetničke kampanje. Ove kampanje počinju sve na isti način: lokalne novine objave članke u kojima se pesnik proglašava za komunistu i ateistu, zatim se nađe neki građanin koji traži od priredivača da se njegova predavanja spreče, i najzad mu se uskraćuje iznajmljivanje sale.

OSVRTI NA KNJIGE

NOVELE MATE BERETINA

»Detinjstvo seoskog prolete ra i druge novele«, izdanje Matice Hrvatske, Zagreb 1948

Mnogo misli i asocijacija budi knjiga novela ovog novog pisca, radnika Mate Beretina.

Beretin, čija se prva pripovjetka pojavila pred dvije godine, slika u ovoj svojoj prvoj knjizi dane djetinjstva i mladosti u austrijskoj Dalmaciji i staroj Jugoslaviji; zatim daje nekoliko priča iz vremena okupacije i narodnooslobodilačke borbe, i, najposlije, publikuje dvije novele iz perioda obnove i izgradnje naše zemlje.

U prve tri novele (»Djetinjstvo seoskog proletera«, »Mulac«, »Lekcija iz vjeronauka«) pisac je oživio tužnu povijest svojih dječačkih godina, put jednog vječito bijenog i gonjenog seljačkog djeteta iz Dalmacije kroz mrak bijede i predrasuda. Beretin nam u tim pričama pokazuje kako se neznatno malo bio izmijenio život dalmatinske seoske sirotinje otkako su austrijske žandarme smjenili jugoslavenski: u svojim kulama i »palacima« sjede još uvijek svi ti konti Berti, narod im radi zemlju »iz dijela«, odnosi vino iz svojih konoba njima i »ostalim gospodarima«, a don Viktorio ili don Ivo ili don Hortenzije govore njihovoj djeci na ispovijesti:

»Prva sveta pričest, to je djeco, prvi dan života čovječjeg, kako je rekao Napoleon Veliki, iako je čitav svijet osvojio...« (str. 35.)

Svoju misao o patnjama dalmatinskog seljaka, o njegovoj dugoj i tvrdoj borbi protiv svih oblika robovanja a za jedan svijetli, slobodni život, Beretin je uspio odraziti najcjelovitije, najzrelije (snagom svojih sadanjih umjetničkih sredstava) u prve tri novele ove knjige. Tu je on — u likovima konte Berta ,njegovog sina i čitave te feudalne porodice, čije su pozicije već prodrmane ali koja još uvijek živi parazitski, zatim u likovima popova, u pojavi seljaka Mora, bjegunca iz austrijske vojske, slugu, seoskih žena i, naročito, djece koja su podvrgnuta surovom teroru katoličke crkve — pokušao da da realističku sliku svoga kraja. Na jednoj strani on prikazuje samožive, nemilosrdne u svom životinjskom egoizmu i licemjerne gospodare, a na drugoj još slabe, kolebljive, često anarhoidne figure boraca. U njegovom pričanju osjeća se duboko vjerovanje u moć narodnih masa, što ne može a da ne obogati svijest i osjećanja čitalaca.

Ali već i u ovim pričama ima otstupanja od idejne čistote, a još više, i nedostataka u izražajnoj, umjetničkoj strani djela.

Više nego drugdje, kod drugih pisaca, vrijeđaju u Beretinovoj knjizi gnjile, bezidejne, frojdističke rečenice (str. 66., 67., 23., 8.) koje su se kod ovog radnika javile, očito, kao rezultat nedovoljnog otpora naše kritike prema nekim našim dekadentnim i trulim knjigama, napisanim — kao što se to u svima takvim slučajevima obično govori — poodavno, ali štampanim, nažalost, nedavno.

Ima kod Beretina i udaljavanja od realizma,, ima naturalističkih stranica, neosmišljenih likova i zbivanja, pokušaja animalističkog prikazivanja čovjeka i težnji koje ga pokreću, što je sve, također, znak nepreboljenih procesa koji još traju u jednom dijelu naše književnosti, pa se, eto, odražavaju i kod mladih pisaca.

Uprošćavanje lika neprijateljevog, pomalo šablonsko, površno prikazivanje te važne figure (na kojoj se često može provjeriti pišćeva snaga), »lijepljenje klasnog obilježja spolja, na lice« — i to je, idejno i umjetnički, slaba strana Beretinova, i ne samo njegova. Beretin je, kako se čini, dugo promatrao, i izbliza, velik uticaj koji su katolički popovi vršili u našim primorskim stranama na čitav narodni život. Pa ipak je lik svještenika u njegovim novelama donesen naivno, uprošćeno (a da i ne govorimo o tom da uopće nije individualizovan, — sva četiri popa koja se javljaju u njegovoj knjizi gotovo se ni po čemu ne razlikuju među sobom — nisu im pored zajedničkih, klasnih, osobenosti dodane individualne, one po kojima bismo ih mogli »prepoznati« među stotinama drugih svještenika). Iz ovih Beretinovih popova nisu mogli izrasti oni čudovišni popovi-koljači koji su se kretali našom zemljom od 1941 do 1945 ma da su oni izašli i iz tih malih Beretinovih dalmatinskih sela. (Treba se, na primjer, sjetiti kako kod Balzaka, iako je on bio vjeran katolik, kanonik Truber, potonji biskup Ijasent, zvjerski i do kraja, do posljednjeg daha, gazi kapelana Birotoa — pa da se ugleda primjer kako treba prodirati do dna jedne ovakove »duše«. — »Turski popa«). Uopće, neprijatelj je mnogo brutalniji, rafiniraniji i podliji nego što je prikazan kod Beretina. Čak su i sitne neprijateljske poluge i šarafići — kraljevski jugoslavenski žandarmi — naslikani naivno. (»Neki su buntovnici podizali kamenje prijeteći žandarima a ovi su se opet grozili s puškama, na kojima su bili nataknuti bodovi«. str. 25 i dalje, isto, na str. 26.)

Svi ovi nedostaci izbijaju još jače u ostalim pripovjetkama koje ispunjuju drugu polovinu knjige. U noveli »Propadanje« pisac nije uspio dva svoja glavna lica, sestru usidelicu i brata starog momka, koji drhte nad svojim parama, da prikaže realistički, onakvima kakvi jesu, prljavi i neljudski u tom procesu prvobitne akumulacije. Nije uspio zbog toga jer je sam obesmislio njihove živote, nedovoljno i preslabo razotkrio sve ono jadno i podlo što živi u njima,, što ih pokreće, što ih čini takovima, izgubio se u »materijalu«, u činjenicama — i dao ih naturalistički. (»Čovjek loče, ždere, mokri, đubri, i to se zove život! Krasota!« str. 104).

U novelama iz narodnooslobodilačke borbe (»Majka Aneta«, »Komandir prvog odreda«, »Pod zastavom«) i perioda obnove i izgradnje (»Oproštaj«, »Na mostu«) piscu je slabo pošlo za rukom da za te herojske godine i ljude nađe vjeran umjetnički izraz, a i u samim svojim slikama dopustio je idejne griješke (prikazujući narodni ustanak kao »bježanje u šumu«. str. 112., 113., 115., 116., ili govoreći da su narodne borce Nijemci i ustaše »izazvali i natjerali u borbu«, str. 163.) U pričama »Oproštaj« i »Na mostu« nije ni dotaknut jedan od najvećih problema u zemljama koje grade socijalizam, problem goleme, preobražavajuće moći rada koji pregađuje ljude, — i obje priče idu baš zbog toga u red najslabijih u ovoj zbirci (ma da su stavljene na tako istaknuto mjesto kao što je kraj knjige).

Moglo bi se još dugo govoriti o nedostacima, propustima i griješkama mladog pisca, ali mislimo da je potrebnije reći nešto o pomoći koju mu je trebalo i koju mu treba pružiti, a koju on svojim talentom zaslužuje. Pomoć je trebalo i treba dati ovom piscu, ukazujući mu ne na potrebu uprošćavanja, nego dubljeg i šireg zahvatanja u našu stvarnost, osmišljavanja životnih procesa koji u njoj teku, i, naročito, — ukazivanju na one koji se rađaju i tek se naziru. Trebalo mu je ukazati na potrebu jače i dosljednije idejnosti u svakom njegovom književnom radu. Bilo je potrebno pomoći mu da se oslobodi frojdističkih i ostalih buržoaskih »ideja«. Veliku pomoć očekuje Beretin i u pitanjima jezika, u čemu mu je nepoznati redaktor njegove knjige pomogao veoma malo (što se čak može vidjeti i iz par citata koji su ovdje doneseni). Uopće, na planu književne pismenosti Beretinu treba pružiti mnogo. Nije na korist mladom piscu ako mu se štampa sve što napiše, ili, još gore, ako se to poslije preštampava u knjigu. A tako se često radi kod nas. Redaktor bi bio postupio mudro da je u ovoj zbirci donio četiri ili pet novela Beretinovih, ali da mu je istovremeno objasnio nedostatke u ostalima.

Možda će se nekom učiniti zahtjevi koji se ovdje postavljaju Mati Beretinu u pravcu njegovog daljeg rada, produbljavanja idejne strane djela, dostizavanja majstorstva umjetničke riječi — suviše visoki i strogi prema piscu koji je tek stupio u književnost i koji je još nedavno vještije baratao čekićem nego li perom. Ali stvar je u tom, što mi ne želimo da mjerimo njegova djela nekim nižim mjerilom, kojim su nekad buržoazija i njeni sluge u literaturi mjerili »seljačke« ili »radničke« pisce, to jest književne sastavke potekle od porobljenih seljaka i radnika. Eto, zbog tog ovi zahtjevi ne mogu biti niži, niti se mogu odgoditi. I ne radi se ovdje samo o Beretinu. Njegov slučaj — pojava novih, sirovih talenata koji dolaze u književnost iz narodnih dubina i traže pomoć, stvarnu i solidnu, — bit će i mora biti sve češći, jer je uslovljen cjelokupnim jačanjem i rastenjem naše zajednice koja gradi socijalizam. Zato pravilno postavljanje i rješavanje ovog pitanja dobiva krupan značaj za čitavu našu kulturu. Beretin ne piše u staroj Jugoslaviji, on se pojavio u oslobođenoj zemlji gdje vlada narod koji iz svojih redova izdiže svoje majstore kulture.

I kao što jučeranji nepismeni seljaci prepleću danas našu zemlju prugama, podižu električne centrale, upravljaju složenim mašinama, tako i na polju kulture treba da se dignu majstori svoga djela iz dubina samog naroda. A to je ono što obavezuje i sve te nove pisce.

Mate Beretin je mnogim stranicama ove svoje prve knjige nagovjestio, da bi on, uz široku i pravilnu pomoć, mogao da odgovori tom zahtjevu.

Marijan JURKOVIĆ

POZORIŠTE

Dubrovačko kazalište treba podići na viši nivo

U nizu naših pozorišta, koja su otpočela svoju delatnost posle oslobođenja, Narodno kazalište u Dubrovniku zaslužuje naročitu pažnju. Osnovano u gradu koji je, u dalekoj prošlosti, imao svoju sjajnu pozorišno-umetničku tradiciju, regrutujući svoje članstvo uglavnom iz amaterskih i diletantskih družina, ono danas igra znatnu ulogu u kulturnom životu grada u kome su živeli i delovili Marin Držić, Ivan Gundulić i Ivo Vojnović.

Od svoga osnivanja u prvim danima oslobođenja do danas Narodno kazalište u Dubrovniku prešlo je težak i naporan put borbe od amaterstva do skromnih ali ozbiljnih umetničkih pregnuća. Na tom putu, koji je zahtevao uporan i predan rad, dubrovački pozorišni trudbenici imali su, pored ozbiljnih umetničkih problema, i čitav niz teškoća materijalne, administrativne i druge prirode. Prepušteni u znatnoj meri sami sebi, bez izdašnije pomoći bilo kakve vrste, oni su se, u objektivno teškim uslovima rada, snalazili kako su najbolje umeli i znali, rešavajući probleme prema trenutnim mogućnostima, nemoćni da temeljito i radikalno reše osnovne probleme svoje materijalne egzistencije i svog umetničkog poziva. Tako se i danas još, posle niza ozbiljnih uspeha koje je ovaj teatar pokazao, nameću izvesna osnovna pitanja, kao što su, na primer, pitanja izdašnije subvencije, prepravke pozornice, postavljanja stručnog rukovodećeg kadra, naročito reditelja, stvaranje većeg i solidnijeg glumačkog ansambla itd. itd.

No i pored svih tih i mnogih drugih nerešenih problema, koji svakako koče svaki poletniji umetnički poduhvat, Narodno kazalište u Dubrovniku pokazalo je, u okviru svojih realnih mogućnosti, plodne rezultate u svom dosadašnjem radu. Sa svega 13 profesionalnih i nešto amaterskih glumaca, uglavnom nestalnih, i jednim jedinim rediteljem, ono je samo u toku protekle pozorišne sezone dalo 16 raznih komada, od toga 12 premijera. Na domaće autore, starije i novije, otpada 9, na pisce bratskih slovenskih naroda 3 i na ostale 4 komada. Vodeći računa o materijalnim, pozorišnim i umetničkim mogućnostima, uprava pozorišta stavila je na svoj prošlogodišnji repertoar sledeća dela: »Noć u Glubokom« Mateja Bora, »Ekvinocio« Iva Vojnovića, »Pionir Grujo« Vladimira Nazora, »Prst pred nosom« Jože Horvata, dramatizaciju »Pop Ćire i pop Spire« Stevana Sremca, »Veliki korak« Iva Ćaće i »Naslednik« Maksima Gorkog, »Bez krivice krivi« N. Ostrovskog, »Dani odmora« Valentina Katajeva, Šekspirovog »Otela«, »Ana Kristi« O Nila, »Nauk od mužova« Molijera (u prevodu Tudizića) i »Cvrčak na ognjištu« Čarlsa Dikensa. Mnoga od tih dela, razume se, nisu mogla biti izvedena s potrebnom studioznošću, kreativnošću i potrebnim sredstvima, kao što je pokazala diskusija vođena povodom premijere »Otela«; ali su zato neka druga, za koje postoje mnogi potrebni preduslovi, kao što je na primer Vojnovićev »Ekvinocio«, pokazala solidnost u radu i visoko shvatanje umetničkih zadataka.

Baš na osnovu takvih rezultata, Narodno kazalište u Dubrovniku zaslužilo je da mu se od strane nadležnih činilaca ukaže veća pomoć i u ljudstvu (prvenstveno u rediteljima i glumcima), i u finansiskim sredstvima, i u čisto umetničkom pogledu. Ako se ima u vidu da je samo tokom jedne pozorišne sezone ovo pozorište posetilo oko 75.000 gledalaca, među kojima i velik broj stranaca koji će po svojim utiscima iz ovog pozorišta suditi o našim pozorišnim stremljenjima; ako se ne zaboravi da je ovo pozorište, sem toga, dalo 42 pretstave u Cavtatu, Korčuli, Blatu, Veloj Luci, Hvaru, Metkoviću, Gružu, Lastovu, Komiži itd., da je dakle postalo kulturnim centrom za celu jednu oblast, onda potreba takve pomoći izgleda sama po sebi prirodna i razumljiva.

Rezultati koje je ovo pozorište postiglo, u svojoj maloj ali ukusno opremljenoj pozorišnoj zgradi, rezultat su predanog i upornog rada pozorišnih trudbenika Dubrovnika, od upravnika, tajnika i reditelja, do glumaca, električara i razvodnika. Kada se ima u vidu da se radi o neverovatno malom kolektivu, bez potrebnog tehničkog i rukovodećeg umetničkog kadra, onda izgleda skoro neverovatno da je ovo pozorište za deset meseci rada održalo 389 proba i da je skoro svaki glumac nastupao oko 100 do 130 puta u jednoj sezoni. No baš te cifre, rečite same po sebi, živi su svedok poletnosti i ljubavi dubrovačkog pozorišnog ansambla.

Narodno kazalište u Dubrovniku ušlo je u novu sezonu s novim radnim poletom i realnim planovima za uzdizanje teatra na viši nivo i proširenje delokruga njegovog uticaja. Za novu sezonu predviđeno je, pored obnavljanja prikazanih dela, i 9 novih komada: »Skup« Marina Držića, »Ljubovnici« nepoznatog domaćeg pisca, »Svet« Branislava Nušića, »Rusko pitanje« Konstantina Simonova, »Otok mira« Evgenija Petrova, »Za one na moru« B. Lavrenjeva, »Sat na Kremlju« A. Pogodina, »Duboko korenje« d'Asoa i Džemsa Goua i »Mirandolina« Karla Goldonija. Ovako sastavljen repertoar, koji pokazuje da rukovodstvo vodi računa o sposobnosti i prirodnoj naklonosti ansambla (»Skup«, »Ljubovnici«) i o potrebi društveno-političkog dejstva pozorišta, moći će s uspehom ispuniti svoju kulturnu ulogu u društvenom životu Dubrovnika.

Da bi Narodno kazalište u Dubrovniku moglo izvršiti svoju društvenu misiju s umetničkom merom koja odgovara gradu sa najstarijim pozorišnim tradicijama i velikim brojem domaćih i stranih gostiju, potrebno bi bilo ukazati mu ozbiljnu pomoć i svesrdnu drugarsku pažnju. Po svom dosadašnjem radu, po svojoj ulozi u društvenom životu Dubrovnika i okolnih mesta, po svom reprezentativnom karakteru pred inostranim gostima, najzad po samopregornom i poletnom radu svojih trudbenika, ono je to u punoj meri zaslužilo.

E. F.

FILM

Dokumentarni film o nastanku jednog spomenika

Naša filmska preduzeća, savezno i republička dala su niz dokumentarnih filmova, vipuska i mesečnih filmskim pregleda u kojima je prikazana poletna izgradnja socijalizma u našoj otadžbini, revolucionarno menjanje lica naše zemlje i lika naših ljudi. U žurnalima i mesečnicima ponekad je dotaknut i kulturni život naše zemlje (naročito festivali i sl.) Među filmovima koji obrađuju jednu oblast kulturnog života ističe se film »Muzički život Zagreba«, a u pripremi je film »Likovna umetnost naroda Jugoslavije XIX i XX veka«.

Mogućnosti filma za popularisanje umetnosti velike su. To dokazuje nedavno dovršeni film zagrebačkog preduzeća »Jadran« o nastanku Augustinčićevog Spomenika zahvalnosti Crvenoj armiji kod Batine Skele.

Augustinčićev spomenik značajan je koliko po temi i nameni, toliko po umetničkoj snazi. U čast Crvene armije, koja je uz sadejstvo naše Narodnooslobodilačke vojske, kod Batine Skele forsirala Dunav napredujući ka Beču, Augustinčić je sazdao monumentalno umetničko delo, značajno ne samo za našu umetnost, nego i za svet sku. No ovaj veličanstveni spomenik, kojim se naša kultura i naši narodi mogu ponositi, stoji na zabačenom, do sta nepristupačnom mestu, iako je to mesto, na brežuljku nad Dunavom, vrlo lepo. Na ovom filmu stotine hiljada naših ljudi može da sagleda to veliko delo u celini i u detaljma, i — što je za široku publiku novina i najveći dožavljaj — može da prati stvaralački proces umetnika pri stvaranju tog velikog umetničkog dela.

Moglo bi se pitati da li je bilo potrebno film opteretiti hroničarsko-žurnalskim snimcima iz rata. Neki od tih snimaka istoriski su značajni, lepi i dobro su umontirani (scene iz tek oslobođenog Beograda, posmrtne počasti koje palim herojima odaju sovjetski i jugoslovenski vojni rukovodioci), ali prevelika količina tih elemenata istoriskog žurnala donekle pritiskuje glavnu temu: kako je stvoren spomenik.

Nastanak samog spomenika prikazan je vrlo dobro, tako da je to za sve gledaoce veliki doživljaj i obogaćivanje znanja o umetnosti. Pratimo rađanje spomenika od prve male skice, preko maketa i detalja do konačnog monumenta koji se pojavljuje ispod srušenih skela. Vidimo koliko je rada i organizacije potrebno uz inspiraciju i veliku zamisao. Vidimo procese livenja, klesanja, vidimo dalmatinske majstore koji s ljubavlju klešu brački mramor svaljujući ploče ka moru, vidimo dragocene saradnike tvorca spomenika, od drugova-vajara, među kojima tako značajni kao Kršinić i Antunac, do livaca, kamenorezaca i modelara čije ruke doprinose stvaranju konačnog oblika.

Gledaoci prate s napetošću, s uzbuđenjem postanak i rast spomenika, sastavljenog iz mnogih detalja a jedinstvenog po koncepciji i ideji. Ono što je trajalo duge i naporne mesece, na filmu se odvija za desetak minuta, i gledaoci imaju utisak kao da uzdržana daha prisustvuju čitavom procesu.

Film omogućuje najširim masama da se upoznaju sa spomenikom, da zavire u radionice umetnosti, da nazru veličinu stvaralačkih napora i organizovanog rada, da još više zavole umetnost.

Mi smo dosad već imali niz dobrih dokumentarnih filmova i vipuska. Međutim, sem kad je reč o dugometražnim filmovima, bioskopi te kratke filmove daju kao anonimni dodatak ispred velikih umetničkih filmova, tako da publika ne zna kad se i gde se koji kratkometražni dokumentarni film daje. Trebalo bi naznačiti u programima i te kraće dokumentarne filmove, naročito kad je posredi kulturni film od velikog značaja.

J. P.

VEKOVNE VEZE JUŽNIH SLOVENA S RUSIMA

POVODOM DVESTA PEDESETE GODIŠNJICE POMORSKE ŠKOLE U BOKI KOTORSKOJ

Božidar KOVAČEVIĆ

Ovih dana proslavlja se šest godina od osnivanja Ratne mornarice nove Jugoslavije. Zadojena novim duhom, očeličena u borbama protiv italijanskog i nemačkog okupatora, ona se oslanja na najpozitivnije tradicije našeg pomorstva, koje zadiru u duboku prošlost.

Na Jadranu, uz pomoć i naših pomoraca, slavnih po svojoj nauci, veštini i hrabrosti, učili su se nautici i pomorci drugih naroda.

Perast i Boka potsećaju nas ovih dana na jedan značajan događaj iz prošlosti: 1698 godine u Perastu šesnaest plemića Petra Velikog počelo je kod naših pomoraca da uči »morski nauk i vladanje«.

Prizivajući strance i strane stručnjake da pomognu koreniti preobražaj staroga moskovskoga carstva u modernu državu, Petar Veliki sakupio je oko sebe i izvestan broj Srba i ostalih Južnih Slovena. Među njima su neki zauzimali najvažnije položaje u državnoj upravi i uticali na njegove reforme i shvatanja.

Takav je, na primer, bio Sava Vladisavljević, za vlade Katarine I ambasador u Kini i u drugim državama, koji je obaveštavao cara, pored ostaloga, o Balkanu i o prilikama na Sredozemnom Moru. On je, po izričitoj želji Petra Velikog preveo na ruski čuveno delo Dubrovčanina Mavra Orbina o Slovenima (»Il regno degli Slavi«). Koliko je car davao važnosti ovom Vladisavljevićevom radu najbolji je dokaz što je, usred rata s Turcima, sa bojišta kraj Crnoga Mora, poslao glasnika Senatu s naredbom da požure štampanje ove knjige i, čim bude gotova, da mu je odmah pošalju.

Ceneći njegove usluge i savete, naročito u oblasti spoljne politike, Rusi su Savi Vladisavljeviću dali titulu »grafa Raguzinskog« (iako je bio Hercegovac, a ne Dubrovčanin).

Petar Veliki ga je najzad uveo i u svoju najužu okolinu. Kao i Mihaila Miloradovića koga će sa svojim manifestom slati kao izaslanika među Crnogorce; kao Matveja Zmajevića koji će kao admiral njegove baltičke flote izvojevati u ratu sa Karlom XII sjajnu pobedu nad švedskom mornaricom...

Vladisavljević je još pre nego što se nastanio u Rusiji počeo uticati na spoljnu politiku Petra Velikog. Već kao trgovac u Carigradu on je tajni savetnik ruskoga poslanika, preko koga obaveštava cara ne samo o aktuelnim događajima, nego i o prilikama, mogućnostima i ljudima u našem narodu. On je prvi na savremeni način, ne kao kaluđeri koji su dolazili u Rusiju po crkvene knjige i priloge, uputio cara u naše probleme, ukazao na Srbiju, crnogorska plemena, Kotorski Zaliv i tako dalje.

Godine 1697 Petar Veliki, polazeći u Holandiju, poveo je sa sobom pedeset mladih plemića radi obrazovanja. Dvadeset i dvojica ostala su u Holandiji, a dvadeset osmorici uputio je u Mletke. Iduće godine, pošto su naučili nešto italijanskog i matematike, od ovih poslednjih izdvojila se grupa od šesnaest pitomaca i otišla u Perast.

Tamo je živeo i radio Marko Martinović, jedan od najboljih pomoraca, o čijem su ga znanju i sposobnostima obavestili njegovi južnoslovenski izveštači, a Vladisavljević ga toplo preporučivao da će biti dobar učitelj u pomorstvu ruskoj vlasteli. S tim se složila i mletačka vlada, pa je Martinović 1698 u svojoj kući u Perastu (koja je zbog toga prozvana »Nautikom«) otvorio pravu pomorsku školu za ruske plemiće, poučavajući ih teoretski i praktično, na brodu i u plovidbi, svima znanjima potrebnim za pomorsku veštinu.

Martinović je godine 1698 bio u najboljoj snazi: imao je trideset i pet godina, a kao pomorac uživao takav glas da mu je mletačka vlada poveravala komandu nad ratnim brodom. Pored stručne spreme i velikoga znanja u egzaktnim naukama, izgleda da je imao smisla i za umetnost, kako svedoči jedna njegova zbirka bugarštica.

Njegov nastavnički posao trajaće sve do 1711, gotovo četrnaest godina. Za to vreme, sa prekidima i u više navrata, on će poučavati rusku vlastelu i tako doprineti organizaciji i razvoju ruske mornarice. Učio ih je, svakako, ne samo u Perastu, nego i ploveći s njima po moru. Jedno takvo putovanje bilo je i ono na kraju njegovog nastavničkog rada kad je sa svojim učenicima preplovio Sredozemno More i iskrcao se u Civitavekiji, pristaništu Papske Države, odakle je suvim otišao u Mletke i tamo se oprostio sa svojim učenicima.

U opštinskoj dvorani grada Perasta nalazi se jedna vrlo interesantna slika za koju se misli da ju je radio slikar Trifun (Tripo) Kokolja. Ispod ove slike je natpis: **Marko Martinović učeći princ̆ipe** (kneževe) **i gospodu moskovsku tu umenovanu na morski nauk i vladanje.**

Na slici je prikazan učitelj Martinović kako sedi za stolom, na kome je globus, i tumači kosmografiju petorici Rusa u kaftanima i kapama onoga vremena. Iznad njihovih glava ispisana je u potpunosti duga carska titula Petra Velikoga i imena učenika: **Knezovi aliti princ̆ipi** su desno od velikoga grba sa dvoglavim orlom, a **vlasteli aliti bojari** levo. Među kneževima su nabrojani: Boris Ivanović Kurakin »pašenoh carev«; Jakov Ivanović Loban; tri Galicina: Jakov, Feodor i Dimitrije, docnije čuveni državnik; tri Iljkova, zatim Ivan Danilović (Menšikov?) i Andrija Ivanović Repnin. Među bojarima pomenuti su: Avram Feodorović, »brat carice moskovske«; Vladimir Šeremetev, »brat generalov«; Ivan Rževski, »sin velikoga blagodržatelja« (državnoga blagajnika), Mihailo Rtišev, Nikita Ivanović, Georgije Buturlin i Mihailo Matuškin — sve ljudi koji su ostavili traga u ruskoj istoriji.

Sem ovih učenika zna se i za druge Ruse onoga vremena koji su, zanimajući se pomorskim pitanjima, dolazili u Perast. Među njima je i čuveni Petrov ministar Petar A. Tolstoj koji je, po jednoj vesti, sa svojim drugom konačio u kući Zmajevića. Možda je otuda potekla veza koja će nešto docnije odvesti u Rusiju Matveja Zmajevića, pobedioca švedske flote kod Ganguta i velikoga admirala cara Petra.

Ovo bavljenje ruskih plemića po svoj prilici nije bilo samo radi izučavanja pomorske veštine, nego je svakako deo opštega plana Petra Velikoga i značajan detalj u njegovoj spoljnoj politici. Ruska vlastela dolazi u Perast baš u onom trenutku kad se patrijarh Arsenije III Čarnojević obraća Petru Velikom da se zauzme kod bečkoga cesara za srpske privilegije i da zaštiti srpski narod od nasrtanja jezuita. Petar je to i učinio.

Na konferenciji mira u Sremskim Karlovcima (1699), patrijarh i njegovo pridvorno osoblje vratili su ove usluge svojim posredovanjem između ruskih i turskih izaslanika. Malo docnije stvaraju se isto tako prisne veze i sa Crnom Gorom.

Bavljenje i učenje ruskih plemića u Perastu bilo je samo jedna od onih mnogobrojnih veza koje je Petar Veliki zasnivao i produbljivao u svojim odnosima sa južnoslovenskim narodima.

Knjige za talijansku manjinu

Nedavno je u Zagrebu održano savjetovanje talijanskih prosvjetnih radnika, učitelja, nastavnika i profesora talijanskih manjinskih škola u Narodnoj Republici Hrvatskoj. Na savjetovanju istaknut je pravilan stav jugoslavenske narodne vlasti prema svim nacionalnim i kulturnim potrebama talijanske manjine. Pravilan stav odražava se ne samo na području školstva — koje danas ima poređ većeg broja osnovnih škola još 13 sedmoljetki, dvije potpune gimnazije (Rovinj i Rijeka), jednu nepotpunu (Pula), zatim talijansko odjeljenje na gimnaziji u Zadru, učiteljsku školu na Rijeci i veći broj raznih stručnih škola —, već i na svim drugim sektorima kulturnog i javnog života (talijanska drama na Rijeci, klubovi kulture itd.). Sem toga, na talijanskom jeziku izlazi jedan dnevnik, jedan omladinski i jedan pionirski list na Rijeci, jedan radnički tjednik u Zagrebu, dva mjesečnika na Rijeci. Prije kratkog vremena počeli su na talijanskom jeziku da izlaze »Službeni list« i »Narodne novine«, u kojima se objavljuju svi važniji zakoni, uredbe i odluke Savezne vlade u Beogradu i republičke vlade u Zagrebu. Dalji znak pravilnog odnosa prema talijanskoj nacionalnoj manjini u Jugoslaviji pretstavljaju »Obvezatne upute o upotrebi talijanskog jezika«, koje je potpisao pretsjednik vlade NR Hrvatske Vladimir Bakarić. Tim uputama nalaže se organima državne uprave, njihovim ustanovama i državnim poduzećima na području Istre, Rijeke i Zadra da je u saobraćaju s pripadnicima talijanske manjine obavezna upotreba talijanskog jezika.

I u Zagrebu posvećuje se naročita pažnja talijanskoj nacionalnoj manjini na području kulturnog djelovanja. Dosada je objavljen niz knjiga i udžbenika na talijanskom jeziku, a još veći broj nalazi se u radu ili u štampi. Između ostalog, poslije oslobođenja, u Zagrebu su izašla za Talijane dva prijevoda iz naše literature: Nazorovo djelo »Medvjed Brundo« i izbor Šimunovićevih novela. Danas već imamo pred sobom čitavu zbirku knjiga i knjižica, koje pretstavljaju značajnu bazu, na kojoj će se sve uspješnije moći dalje graditi.

Ovdje na prvom mjestu spominjemo prevod Ustava FNRJ i prevod Ustava NRH. Od zakona, koji su posebno otštampani i prokomentirani navodimo Zakon o izboru narodnih odbora, Zakon o zabrani širenja nacionalne, rasne i vjerske mržnje, Zakon o braku, zakone o invalidima, Zakon o zadrugama, Zakon o štampi, Zakon o agrarnoj reformi itd.

Na ovu vrstu publikacija mogli bismo nadovezati niz većih edicija kao što je na primer Zakon o petogodišnjem planu FNRJ (Il piano quinquennale), sa govorima, kojima je taj zakon bio propraćen u Narodnoj skupštini. U posebnoj su knjižici (La riforma agraria nella R. P. F. di Jugoslavia) objašnjeni principi na kojima je sprovedena agrarna reforma u našoj novoj državi. U jednoj knjižici, sličnoj ovoj, (Liberta di culto nella R. P. F. di Jugoslavia) izložena su načela na kojima je uređeno vjersko pitanje u Jugoslaviji.

Dvije knjige u toj drugoj seriji i danja zaslužuju naročitu pažnju. U jednoj od njih, pod naslovom »Gli Italiani nella R. P. F. di Jugoslavia«, prikazan je život talijanske manjine u Istri i na Rijeci. Prikaz obuhvata i događaje iz vremena narodnooslobodilačke borbe, kao i današnji život talijanske manjine. Ta knjižica može, i pored nekih nedostataka, poslužiti kao interesantno vrelo informacija o životu i položaju riječkih i istarskih Talijana. Knjiga pruža, u prvom redu, uvid u stanje talijanskog školstva, a zatim i u ostale različite grane kulturne i umjetničke aktivnosti na Rijeci, u Puli i drugim centrima. Posebno je prikazano stanje na području štampe, a izražena su i nastojanja i svi dotada postignuti rezultati na području izdavačke djelatnosti.

Druga je knjiga »Almanacco 1947« kako po svome opsegu (240 str. velike osmine) tako i po svom djelomično literarnom karakteru pretstavlja ozbiljno djelo. U almanahu ima, pored informativnih članaka i bilježaka, aktuelnih reportaža i historijskih osvrta, kao i izvjestan broj priloga literarnog karaktera. Inače, ovaj almanah riječkih i istarskih Talijana, po velikom broju suradnika obiju narodnosti — hrvatske i talijanske — uvjerljiv je dokaz o novim odnosima koji vladaju između Talijana i Hrvata u našoj novoj državi.

U posebnoj seriji knjižica (to je treća vrsta izdanja), pod naslovom »Piccola biblioteca di cultura« izišlo je dosada 11 svezaka. To su prevodi poznatih naših i sovjetskih autora, štampanih u okviru izdanja Male naučne knjižnice Hrvatskog prirodoslovnog društva. U ovoj zbirci objavljeni su u posljednje vrijeme i ovi radovi i prevod knjižice Voroncova-Veljaminova »Eroi e martiri della scienza« (Heroji i mučenici znanosti), Gabrijella Divjanovića »La Terra e l'Universo« (Zemlja i svemir) i Grdenićeva knjižica »Atomi e molecole«.

Toj vrsti knjižica odgovaraju slične edicije (četvrta vrsta) iz serije »Piccola biblioteca politika«, u kojoj je dosada štampano sedam svezaka. Nedavno je izašao prevod rasprave Borisa Ziherla: »Alcuni problemi della lotta per una nuova Jugoslavia« (Neka pitanja borbe za novu Jugoslaviju).

Najveći dio sviju navedenih knjižica štampan je u Nakladnom zavodu Hrvatske, nastojanjem Ureda za informacije pri Pretsjedništvu vlade NRH u Zagrebu i uz suradnju Unije istarskih i riječkih Talijana. U okviru izdavačkog poduzeća »Glas rada« izašla je nedavno jedna brošura, u kojoj su, na talijanski prevedeni, referati o odgojnim i kulturnim zadacima sindikata u vezi s Petogodišnjim planom. U seriji »Veliki ljudi i njihova djela« (I grandi uomini e le loro opere) izašle su dosada tri ukusno opremljene knjižice: biografije Tiziana, Leonarda da Vincia i Heinricha Heinea.

A. Z.

PITANJA NEGOVANJA NAŠEG PLESNOG FOLKLORA

Mira SANJINA

U toku naše narodne revolucije, još pod najsurovijim uslovima rata, narodna umetnost dobila je naročit polet i nov značaj. U toku samoga rata, kako u vojnim jedinicama i u pozadini, često neposredno iza linije fronta, — stvarani su i razvijali su rad horovi, diletantske i pozorišne grupe. Narodna kola i pesme neraz deljivi su sastavni deo života vojske i naroda. Rodile su se stotine novih pesama vezanih za oslobodilačku borbu naših naroda, a pojedine narodne igre, kao na primer Kozaračko kolo, postale su opšta intimna svojina svih naših naroda i krajeva. U kulturnoj revoluciji koja se razvijala zajedno s narodnom revolucijom pod rukovodstvom Komunističke partije, narodna umetnost igrala je i igra veliku ulogu. Prema njoj je izmenjen odnos, ona je dobila novo mesto.

Masovno interesovanje za narodne igre i pesme, njihovo negovanje i razvijanje uz brigu i pomoć narodne vlasti, rezultat je promenjenog odnosa prema folkloru, prema narodnom stvaralaštvu kao sastavnom delu naše nove kulture.

U bivšoj Jugoslaviji narodno stvaralaštvo nije moglo dolaziti do pravog izražaja. Folklor je demagoški korišćen u reprezentativne svrhe, falsifikovan ili primitiviziran i kafaniziran, a nacionalno ugnjetavanje izražavalo se i u odnosu prema igrama i pesmama ugnjetenih naroda. Igre i pesme tih naroda ne samo što su bile unakažavane i falsifikovane (na primer makedonske pesme dekretom su proglašene za »južnosrbijanske«), nego su bile i direktno ugušivane. Poznato je, na primer, da je makedonsko kolo »Pajduška« policiskim putem bilo zabranjeno i svako njegovo izvođenje na narodnim skupovima, seoskim svečanostima i saborima, strogo je kažnjavano. S druge strane, mnogo bolje nije stajala stvar ni sa srpskim folklorom. Velikosrpska buržoazija nije više imala interesa, kao ranije srpsko građanstvo u svom razvitku, da se skuplja, beleži i sistematizuje to bogatstvo melodija, ritmova i pokreta koje leži u srpskom narodu i koje je rezultat vekovnog narodnog umetničkog stvaranja. (To je započeo Mokranjac). Ovaj posao ležao je uglavnom na nekoliko dobronamernih, izolovanih pojedinaca, i sasvim je razumljivo da su mnoge lepe igre i pesme, koje su ostale nezabeležene, danas zaboravljene i izgubljene. Jedna od posledica takvog odnosa prema folkloru je i ta, da su se u narodne igre i pesme — koje je narod u pojedinim krajevima dalje negovao više nego u drugim, postupno uvlačili njima tuđi elementi — u igre primese gradskih, pa i džez igara, a u pesme, na primer, elementi begovsko-feudalne ili malograđanski kafanizirane sevdalinke.

Razume se da u novoj državi narodu nije ostalo samo ono što se naziva narodnom umetnošću. Narodne mase postale su vlasnik najvećih dostignuća umetnosti i kulture uopšte. No narodna umetnost ima sve uslove da se pravilno razvija i da se iz nje sačuva ono što je najbolje.

Pravilno ocenjujući narodne igre i pesme kao sastavni deo narodne kulture i kao dragoceno vrelo motiva za stvaranje novih umetničkih dela, dužni smo da stalno negujemo i razvijamo naš folklor. Ali, pri tome treba imati u vidu da je kvantitativni porast negovanja folklora doveo do rađanja, uglavnom, dveju nepravilnih tendencija u shvatanju značaja folklora i njegovog mesta u izgradnji naše socijalističke kulture.

U prvome redu javlja se tendencija precenjivanja narodne umetnosti, preuveličavanja njenog značaja. To je neka vrsta narodnjačkog shvatanja da smo negujući folklor već ostvarili socijalističku kulturu. Takvo shvatanje ju duboko nepravilno i u suštini reakcionarno, jer razvitak umetnosti ne samo da sužava nego ga direktno vuče unazad, u prošlost, u primitivizam.

S druge strane jasno je ispoljena i tendencija nekritičkog odnosa prema narodnim igrama, pesmama nošnji, običajima itd. Često se mnoge igre i pesme, ili njihovi pojedini elementi, samim tim što postoje u narodu, smatraju i proglašavaju za narodne i prema tome za neprikosnovene. Pri tome se gubi iz vida činjenica da su naše igre često natrunjene raznoraznim uticajima i elementima koji su strani duhu i karakteru našeg narodnog plastičnog izraza i koji ga iskrivljuju, unakažuju, sužavaju i izvitoperuju. Tu ima mnogo uticaja iz prošlosti (na primer primese orijentalnih feudalno-begovskih čoček-igara ili sa evropskih feudalnih dvorova — menueta, kadrila itd.) te međusobnog uticaja kao i stranog uticaja susednih zemalja i uvoza iz prekomorskih zemalja u naše, naročito primorske krajeve. Isto se tako jasno odražava uticaj moderne salonske džez igre. — U vezi sa tim treba podvući značaj prethodnog sistematskog rada na skupljanju, beleženju i proučavanju narodnih igara, na uočavanju njihovih bitnih tipičnih crta u pogledu melodije, ritma i koreografskog izraza na njihovom čišćenju od svih njima tuđih primesa i uticaja i na sprečavanju zaborava odnosno izumiranja nekih narodnih igara.

Pored toga što je potrebno još više pojačati rad na širokoj organizaciji i propagandi upoznavanja naše izvorne narodne koreografije među najširim slojevima našeg naroda, naši stručnjaci moraće još organizovanije i metodičnije nastaviti sa prikupljanjem i proučavanjem narodnih igara, njihovog porekla, korena, umetničkog i društvenog sadržaja. Na njima leži zadatak da, — koristeći uslove i široke mogućnosti koje su im date za temeljan naučno-istraživački rad, kao i za praktičnu primenu toga rada u folklornim grupama i profesionalnim ansamblima, — pristupe, s druge strane, solidnom sistematskom i na naučnoj bazi zasnovanom radu na obradi naših narodnih igara.

Podizanje naših narodnih igara na viši umetnički stupanj mora biti bazirano na njihovoj čistoti, izvornosti i autentičnosti, pri čemu ne manje važnu ulogu igra visok kvalitet igrača, njihova odlična uvežbanost i verna interpretacija. Preduslov za to, kao i uopšte za svako uspešno umetničko obrađivanje, treba da bude temeljito poznavanje izvornih narodnih igara, narodne svirke i pesme, narodnih instrumenata i njihovih osobina, narodne nošnje i običaja — što se stiče prvenstveno u dodiru sa samim narodom. Na taj će način koreografsko stvaranje poticati iz neposrednog doživljavanja svih tih manifestacija narodnog života. Razume se, pored toga treba koristiti materijal i obaveštenja naših muzeja kao i domaću i stranu naprednu literaturu o folkloru. Dakle, putem proučavanja na samom terenu, otkrivanjem, rekonstruisanjem i oživljavanjem zaboravljenih ili poluzaboravljenih igara i običaja, kao i naučno etnografskom analizom, možemo doprineti utvrđivanju autentičnosti, uočavajući i otkrivajući uzroke i razloge međusobnih i stranih uticaja, zatim slučajeve izopačavanja ili pak potpunog zaborava pojedinih igara. Taj put je težak i veoma složen, ali se samo njime može ostvariti veliki zadatak umetnika-koreografa: da se ogromno postojeće blago igračke građe koje leži u našem narodu i koje bi trebalo u znatnoj meri da utiče na naše scensko igračko oblikovanje u izgradnji nacionalnog lika našeg baleta, — transponuje u višu umetničku formu i da se odavde kao takvo dade tj. vrati narodu. Najviša forma tog oblikovanja biće narodni baleti koji će obrađivati teme iz narodnog folklora, narodnih bajki i epova, a isto tako i teme iz istorije naših naroda, njihove poezije i književnosti.

Kako stoji stvar sa pitanjem same stilizacije, tj. umetničke obrade narodnih igara, i kako se to pitanje postavlja u praktičnom radu, u pozorištima, a kako opet u folklornim društvima? Već iz ranije izloženog jasno je da se narodne igre nužno moraju umetnički obraditi. Ne može se igra sa narodne igranke prosto preneti na pozornicu, a još manje simulirati na pozornici. Ono što na brdskim pašnjacima ili na seoskom trgu izgleda ljupko i prirodno, mora se preobraziti i preraditi, da se ne učini nezgrapno i nestvarno u ograničenom prostoru pozornice. Činjenica je međutim da je reč stilizacija, njen smisao i zadatak u većini slučajeva i ranije pa i danas iskrivljavana i zloupotrebljavana. Pod tvrdnjom da »narodne igre ne treba da se izvode fotografskom tačnošću nego treba unositi stvaralaštvo i fantaziju baletmajstora« redovno se krije površno i nepravilno prilaženje našem folkloru uopšte, tendencija vulgarizovanja istinskog sadržaja i suštine narodnog umetničkog stvaranja. Tome treba dodati čestu pojavu mešanja stilova, šablonskog »baletiziranja« kako u postavci tako i u izvođenju, zatim nevođenja računa o muzičkoj strani ili štaviše uzimanje i plasiranje ponekih koraka tek tako radi spoljnjeg efekta — što je rezultat duboko nepravilnog shvatanja folklora kao neke dekorativne egzotike. Svako napuštanje i iskrivljavanje prave suštine narodnog stvaralaštva, njegove osobenosti i stila, mora naići na razumljiv otpor kod naših gledalaca koji u većini jasno uočavaju razliku između takve »stilizacije« i istinskog prikazivanja naših narodnih igara. Treba podvući, da naše narodne igre znače realističan izraz narodnoga života, borbe, odnosa, težnji itd. Takva »stilizacija« ubija realističku suštinu našeg narodnog stvaralaštva, otupljuje njegovu umetničku istinitost i ubedljivost. Često se događa da takva »stilizacija« prelazi i u karikaturu ili u tendenciozno i lažno prikazivanje narodnog života, ili unutrašnjih osobina i uopšte lika našeg čoveka. Iz takvog prilaženja obradi narodnih igara izbija istovremeno i omalovažavajući stav prema našem folkloru. Kao primer za to služi česta pojava upotrebe na našim pozornicama loše i vulgarno shvaćene groteske, koja se, umesto da izražava vedru, humorističnu i satirična raspoloženja, svodi na unakaženo i neljudsko prikazivanje karaktera i odnosa. Zbog toga, osnovni je zadatak voditi upornu borbu za to da umetnička obrada narodnih igara bude postavljena na zdravim i realističkim temeljima. Napuštanje realističkog prikazivanja naročito je vidno kod pojave koja je česta kod folklornih grupa u provinciji, pojave primitivne simbolike, kao na primer, formiranje od narodnih kola i igara petokrake zvezde, zastave, srpa i čekića i sl. Ovde treba dodati da ta pojava najčešće potiče iz naivne dobronamernosti i iskrenog oduševljenja naših ljudi za socijalizam.

Postavlja se pitanje: na kojim će se principima i kojim će se koreografskim sredstvima ostvarivati umetnička obrada tj. stilizacija našeg folklora. Primenjujući tehničku podlogu klasičnog baleta, koja je opšteigrački temelj, stvaraćemo specifičnu tehniku, koja odgovara našem folkloru, jer crpe svoju građu i svoje potsticaje iz naših narodnih igara. To ćemo postići temeljnom analizom i kritičkim usvajanjem tehnike i stila našeg folklora, odnosno svakog našeg folklora naposе. Ruski balet, čiji je razvitak obeležen dvestogodišnjim primenjivanjem klasičnih tradicija na ruskome tlu, u tolikoj je meri protkan elementima ruske narodne igre, da je mogao da posluži kao tehnička baza pri umetničkoj obradi ruskih narodnih igara. Osobenosti tehnike i stila naših narodnih igara pokazuju unekoliko oprečnost sa tehnikom klasičnog baleta. Otuda proističe zadatak stvaranja elemenata tehnike koja odgovara osobenostima naših folklora (iskrenute noge i stopala i prezategnuta kolena u tehnici klasičnog baleta, neminovna u ruskoj narodnoj igri, kose se, na primer, sa načinom i stilom većine naših narodnih igara, koje sa malo izuzetaka zahtevaju paralelni stav nogu, (a mnogi od njih potpuno olabavljene nožne zglobove). Ovde treba dodati da će nam u stvaranju naših ansambla i njihovom radu ogromno mnogo poslužiti organizaciona i umetnička iskustva sovjetskih ansambla.

U postavljanju pravilnih osnova izgradnje naše folklorne umetnosti, pored profesionalnih ustanova tj. državnih ansambla, pozorišta, muzeja itd., značajnu ulogu treba da odigraju folklorna društva. Na njima leži zadatak da stalno podižu nivo i kvalitet izvornih narodnih igara visoko kvalitetnim i organizovanim načinom igranja. Taj rad ne može se zamisliti bez čvrste i stalne međusobne saradnje između amaterskih kulturno-umetničkih društava i profesionalnih ustanova, čiji je zadatak između ostaloga ukazivanje stalne stručne pomoći i prenošenje iskustava upravo na ta amaterska kulturno-umetnička društva, koja u svojim redovima okupljaju desetine hiljada naših trudbenika. Jer, kulturno-umetnička društva pored toga što znače aktivizaciju u oblasti umetnosti toliko hiljada naših trudbenika, vaspitavajući ih i podižući njihov umetnički nivo, istovremeno služe i kao izvor odakle će državni profesionalni ansambli široko crpsti najdarovitije kadrove.

Kulturna politika naše narodne vlasti, naše Partije poklonila je punu pažnju pravilnom razvitku ove grane umetnosti kod nas. Iako se mi iz razumljivih razloga nalazimo još u fazi prikupljanja, beleženja, sistematizovanja i proučavanja naših narodnih igara, već se pristupilo i stvaranju profesionalnih ansambla. Njihovim osnivanjem učinjen je značajan dalji korak napred na putu pravilnog umetničkog razvoja naših narodnih igara.

U VILI BIVŠE BARONICE

Erih KOŠ

»Gospođa baronica je izašla u pet sati«.... Jedan francuski književnik, dekadent, rekao je jednom prilikom da nikad ne bi mogao da napiše takvu banalnu i beznačajnu rečenicu.

Međutim, o izlasku gospođe baronice, čiji smo od neko doba nezvani gosti, vredi pisati. Ona je izašla iz svoje vile u Lovrani tačno u pet sati onog istog dana kad su naše vlasti preuzele upravu nad zonom »B« u Istri i — više se nije ni vratila. Takvi izlasci nisu samo beznačajne sitnice u životu čoveka. Oni su obično od presudnog, prelomnog značenja i najčešće su simptom širih i značajnijih društvenih promena. To je izgleda shvatila i gospođa baronica Lujza Klajn, i pored svojih poodmaklih godina, i pre no što se definitivno rešila na svoj eksodus, poslala je dalje na zapad: svoju kćer, groficu jednog talijanskog grofa, srebrne kašike, viljuške i noževe sa baronskim grbom i nekoliko ćilima bez baronskog grba ali sa pismenom garantijom da su prava, rukom tkana, persiska roba. Iza sebe je ostavila što nije mogla ili nije stigla da ponese: vilu u Lovrani, dve mandoline sa šarenim vrpcama, bezbroj fotelja i pepeljara, nekoliko debelih, prostih i ružnih čaša iz kojih je posluga pila vodu (na njima je ipak izrezan grb da ih posluga ne bi mogla da ukrade), i predstavnika te iste, uvek sumnjive posluge — Mariju, koja je u službi gospođe baronice provela više od dvadeset godina i stanujući u posebnom zdanju za služinčad, tamnom i vlažnom, obolela od upale zglobova. Najzad, na zidovima vile ostavila je i ravno sto dvadeset i sedam rogova, što manjih što većih, krivih i pravih, granatih i račvastih, a i sasvim malih parožaka kakvi se slikaju na glavama đavola. Među njima je ostao i njen prvi rog, »Moj prvi«, kako piše na daščici ispod njega, skinut sa mrtve glave nekog srndaća na imanju Cepftau, verovatno negde u Austriji, i to još 1903,trećeg marta — sati i minuti nisu zabeleženi.

Da,... oko vile su ostali i krupni, granati borovi koji takođe nisu mogli biti odneti jer su svoje žile pustili toliko duboko u zemlju da im ni žestoke kvarnerske bure ništa ne mogu, tu su i bele stene koje već hiljadama godina plače more ali ne može da ih oplače, tu je i modro more koje su turisti iz Beča godinama odnosili za uspomenu pa ipak nikada da ga odnesu, i najzad ,tu smo se našli i mi koji ranije nismo ovuda viđani — radni narod koji je došao da se odmara. Ima nas u baroničinoj vili, po susednim vilama i po daljim hotelima. »Bože moj!« — rekla bi gospođa baronica da je nešto ovde, — »Wie viele sind sie... quanti ci sono... koliko li ih ima!«... A zaista nas ima i sve smo preplavili. Sve jedni odlaze, a drugi dolaze i tečemo jednako kao moćna, široka reka. Ljudi. žene i deca...

★

Vila je zidana francjozefovski, bečki neukusno, s nekakvim zabatima, balkonima i prsatim nimfama koje vire iz zidova. Pred kućom na terasi su kapitoli sa starinskim šarama i figurama. Njih je gospođa baronica ukrala sa ruševina neke stare srednjovekovne građevine, podrezala ih, izbušila varvarski i napunila zemljom da bi na njenoj terasi služili kao sudovi za cveće i kaktuse, fikuse i glicinije. Samo, načeti i ozleđeni kamen počeo je da se raspada i sad više ne pomaže žica kojom je vezan.

Tragovi sličnih postupaka i plitkog bečkog aristokratskog ukusa vidljivi su i oko vile i drugde po mestu. Ovde nema mirnih, lepih i jednostavnih linija u kojim su zidane i seoske kuće po Dalmaciji ,i sva sreća te su borovi i čempresi rasli kako su hteli i kako su od davnina navikli, te ih nije mogla nagrditi ni »stilizovati« ni ruka bečkih arhitekata. Oni su narasli moćni, granati, i dobrim su delom pokrili što su drugi pokvarili. Ima ih u bašti nekoliko, a ostalo su lovorike, palme i divlje smokve. Gospođa baronica nije imala potrebe da kalemi divlju smokvu. Ali su zato ipak, još za vreme rata kad je ponestalo hrane, prodrli u baštu plebejski krompir i paradajz.

Uostalom, kakva je da je, kuća koja je građena samo za baronicu i nekoliko njenih gostiju dobro se snašla u našoj sredini i dobro nam služi. Nameštaj je po sobama starinski ali i u širokim baronskim krevetima umoran čovek ugodno spava. Tu je zatim još i trpezarija gde se sada hrani šezdeset duša i kuhinja u kojoj sad caruje Marija. Neki dan sam je čuo gde veli da je i ona sad u sindikatu i da će li da je i ona sad u sindikatu i da će na otsustvo, jer na to ima pravo. U holu vise na zidovima još uvek baroničini rogovi. U salonu gospođe baronice sluša se sad radio i igra šah, a na zidu, kao na malom doku, stoji drvena minijatura broda admirala Tegetofa u borbi kod Visa. Svakog dana gledam da li je još na svome mestu i čekam kad će ga najzad pioniri naše kuće spustiti u more.

Ispod vile je i more ali je i ono ograđeno, a na jednom prolazu pričvršćena je na stenu pločica, nalik na pločice osiguravajućih društava. Gotskim štampanim slovima na kojoj piše »PRIVAT«, što znači da su i ove stene i ovo more bili privatno vlasništvo gospođe baronice.

Jedan drug, pravnik, veli mi da je to bilo protivpravno i da je u Opštem građanskom zakoniku bila jedna odredba po kojoj morska obala, dokle god je val plače, nije mogla biti privatno vlasništvo, ali je policija u ono vreme štitila baronice i obični pučani nisu imali gde da se kupaju. Možda je zaista i pisalo tako u zakoniku i mi bismo prema tome ostvarivali sad neku staru pravdu. Međutim, ni mi, a ni ostali svet što se pružio po stenama i pesku od Voloske pa do Moščaničke Drage ne misli o Opštem građanskom zakoniku dok leži na suncu. Poneko misli još na mašinu koju je pre neki dan ostavio — da li je dobro podmazana i da li je ostala u sigurnim rukama. Drugi misli da li je u evidenciji sve dobro sračunato i nekakve mu se brojke motaju po glavi. Treći misli o članku koji treba da napiše, a ima ih podosta koji se prosto odmaraju, sunčaju, plivaju i ležeći na stenama gledaju u more. Po njemu izlaze nekakvi klobuci od vode koja uz obalu izvire, more je zato sveže, u dubini promiču ribe a galebovi lebde nad njim.

★

Ležimo, sunčamo se i gledamo u more...

Desno od mene sedi na steni devojka. Noge je spustila u vodu, vitka je, pocrnela, kosa joj je vezana šarenom vrpcom sa baroničine mandoline i vrpca joj lepo stoji u crnoj kosi. Levo od mene leži neki dugajlija, mršav, kosmat. On se pružio po steni i svoje veliko stopalo spustio baš na pločicu na kojoj piše »PRIVAT«. Gleda u nebo, gleda u more, u mene, i smeška se, a vidim i ne primećuju me.

— Šta je, druže? Dobro se izgleda zabavljaš! — velim i okrećem se na bok da bih ga bolje video i bio mu bliži.

— Ja? — pita on i opet se smeje. — Smejem se, brate, ženi!

Vidi i on gde se ja čudim. oprezno se okreće na bok jer ga žulje oštre stene, pa će meni, a osmejak mu jednako igra oko usta:

— Smejem se, eto, jer ne ume da se odmara. Zbunila se žena i ne zna šta će sa sobom. Eto, maločas je sišla da se kupa, prosedela malo, pa se digla i otišla gore u kuću. Ide, veli, da vidi treba li im u kuhinji pomoć.

Drugarica što je sedela na steni, skočila je iznenadno i poprskala nas svežim kapima mora.

— Ma, ja joj se i ne čudim. — veli moj sused. — Ja sam i prošle godine bio udarnik, sindikat me je poslao na tri nedelje, i ove godine znam šta mi je činiti, a pravo da kažem ni ja prošle godine nisam znao šta ću sa sobom. Trideset sam godina slagač u štampariji, a nikad nisam bio na odmoru. Ženi je još teže. Ja radim samo u radionici, a ona u radionici i kod kuće.

Iz pukotine u steni ispuzao je račić i motri nas oprezno buljavim račjim očima. Ona drugarica što je maločas skočila pliva sad i prskajući nogama izbacuje iz mora ceo vodoskog, a iz čamca, koji takođe pripada našoj naseobini, dva druga su spustila udice i već nekoliko šati strpljivo zure u vodu. Jedan od njih je knjigovođa.

Grafičar, što leži do mene, pomače nogu, a račić se poplaši i pobeže.

— Ono mi je kći — veli i pokazuje na crnooku devojčicu koja dolazi putem. — Najmlađa. Starija je odvela pionire u Srbiju, pa će posle s drugom grupo mi ona na more. Sin mi je maturirao, bistar momak ,— veli on ponosno, — samo slabačak. Slabo se hranio za vreme rata. Sad je na Autostradi. Eto, svi smo se razišli, jedino mi je otac ostao kod kuće. Star je pa nema kud. Hrani ga i pazi komšinica. Nego... žena mi se negde zadržala, — veli moj sused i polazi da je traži.

— Uzdravlju, — velim, — druže! Hajde, potraži je!

I onaj drug ribar, knjigovođa, sakuplja svoje udice i nekoliko pužića koji su mu jedini lov, vezuje čamac i iskrcava se na obali.

— Ima li lova, druže? — pitam ga, a on gleda otkuda ga to zovu pa će:

— Biće druže, biće! Danas je smetao vetar, ali sutra je lov siguran. — i odlazi polako naviše, a na stenama ostajem ja sam i gledam kako se ljulja more...

Posle pola sata eto ti ih opet. Obukli su se i silaze iz bašte na put što vodi pored mora. Napred ide moj dugajlija, grafičar, u belim čakširama, s jedne strane mu je žena, niža od njega i deblja i ona u belom, a s leve ona devojčica crnih očiju. Iza njih ide ribar sa ženom, samo je sad metnuo naočale pa ga je teško poznati. Sa njima je mršav crnomanjast mlađi čovek koji vodi za ruku još mršavijeg dečačića živog kao čigra. I on je slagač, grafičar i za ručkom sedi do moga stola. Žena mu je ostala u Beogradu sa mlađim detetom, a on je doveo sina da se malo popravi i podgoji, pa se sad muči jer dečačić, kao za inat, neće ništa da jede. Iza njih je drug iz administracije preduzeća, podebeo, sa ženom višom od sebe, i na kraju male povorke ide još nekoliko dece i svi polako odmiču putem. Malo zatim izašla je na put i devojka sa šarenom vrpcom u kosi i s momkom pod ruku obrnula drugim pravcem.

Sa mora pirka vetar, o obalu lupkaju valovi i njišu se grane iznad puta. Sunce polako zalazi iza brda i sene padaju na obalu. Gotovo je za danas. Valja se dići i odlaziti, a čoveku se, gledajući zemlju i more, sve jednako javlja jedna misao: »Baš i nije banalna stvar da je gospođa baronica otišla zanavek«.

Novi omladinski časopis »Mladi zadrugar«

Krajem septembra izići će iz štampe prvi broj časopisa »Mladi zadrugar«, organ Centralnog vijeća Narodne omladine za seosku omladinu. Časopis će imati društveno-politički i literarno-umetnički karakter, s tim što će zahvatati i popularno naučne teme, u prvom redu iz oblasti prirodnih nauka u vezi sa poljoprivredom. Časopis će doprineti bogaćenju sadržaja idejno-političkog vaspitanja omladine, idejnom, kulturno-umetničkom uzdizanju i vaspitanju u duhu zadrugarstva. U vezi s rekonstrukcijom naše poljoprivrede, časopis će pomoći u prvom redu seoskoj omladini u usvajanju osnovnih stručnih znanja. Časopis će pratiti najvažnije uspehe omladine u izvršenju Petogodišnjeg plana na selu, u sprovođenju mera koje će doprineti ekonomskom, političkom i kulturnom uzdizanju našeg sela.

Pored toga, časopis će imati: političko privrednu, organizaciono literarnu, naučno stručnu, iz SSSR-a, fiskulturnu i zabavnu rubriku.

Časopis »Mladi zadrugar« izlaziće svakog 15-og u mesecu. Tromesečna pretplata 30, polugodišnja 60 i godišnja 120 dinara. Porudžbine slati na Izdavačko preduzeće centralne omladinske i pionirske štampe — Beograd, Narodnog fronta 100. Tekući račun 1—9060115. Pošto će časopis izlaziti ćirilicom i latinicom, potrebno je pored tačne adrese na poledini čeka naznačiti »ćirilica« ili »latinica«.

Literarni i umetnički konkurs Italijanske unije

Italijanska unija, u želji da i dalje produbljuje svoju aktivnost na razvitku kulturne inicijative italijanske manjine u Jugoslaviji i sa svoje strane pruži što veći doprinos izgradnji socijalizma u zemlji, doprinos koji će ići uporedo sa graditeljskim poletom koji ispunjava u bratskom takmičenju sve narode Jugoslavije na svim poljima njihove delatnosti. i umetnički izrazi taj polet, nova osećanja i odnose, raspisala je konkurs za masovnu pesmu, poeziju, novelu i pozorišni komad. Za svaki umetnički rad određene su tri nagrade. Pretsedništvo Italijanske unije imenovaće specijalnu komisiju za ocenu radova.

KULTURNI ŽIVOT U REPUBLIKAMA

SRBIJA

Pripreme za Savezni festival u Beogradu

Za Savezni omladinski festival u Beogradu prijavilo se do 10 avgusta samo u Srbiji 19 horova, 24 folklorne grupe, 11 pozorišnih, 2 baletske grupe, jedan orkestar i pet grupa narodnih pevača. Studenti Akademije likovnih umetnosti prijavili su za izložbu 560 radova, a 30 učenika Škole za primenjenu umetnost izložiće takođe svoje radove. Polovinom septembra i početkom oktobra u Srbiji će se održati zonski i rejonski festivali na kojima će biti izabrana najbolja društva, grupe, pojedinci. Isto tako krajem septembra biće održano i savetovanje mladih pisaca.

★**Narodno pozorište u Beogradu** otvorilo je 10 septembra novu pozorišnu sezonu. Kao prva pretstava u ovoj sezoni prikazana je »Šuma« od Ostrovskog, a kao prvu premijeru Narodno pozorište prikazaće domaći komad »Večeru« od Skendera Kulenovića.

★**U Beogradu je otvorena trogodišnja Srednja bibliotekarska škola.** Zadatak je ove škole da osposobi stručni kadar za rukovodioce sreskih i gradskih biblioteka. Pravo na upis u ovu školu imaju svi oni koji su položili malu maturu.

HRVATSKA

Nagrađena radnička kulturno-umetnička društva

Na pokrajinskim smotrama radničkih kulturno-umetničkih društava i grupa Narodne Republike Hrvatske, koje su se završile krajem prošlog meseca, učestvovalo je preko 5.000 trudbenika. Smotre su održane u Puli, Rijeci, Gospiću, Splitu, Karlovcu, Varaždinu, Slavonskom Brodu, Osijeku, Sisku i Bjelovaru. Na smotrama nastupilo je 30 radničkih kulturno-umetničkih društava i 40 samostalnih grupa sa 180 raznih sekcija. Same smotre bile su potsticaj da se osnuju nova kulturno-umetnička društva.

Ovogodišnje pokrajinske smotre pokazale su veliku masovnost, idejnost i dobar kvalitet u radu radničkih kulturno-umetničkih društava Hrvatske. Smotre su bile na mnogo većoj visini od prošlogodišnjih. Dok su prošle godine ozbiljnije tačke imali samo horovi, ove godine, pored 54 hora, nastupilo je sa dobrim programom i 46 dramskih drupa, 30 folklornih i 7 baletskih grupa, 17 tamburaških, 4 gudačka, 13 duvačkih i 4 gitaro-mandolinska orkestra.

U odabiranju programa i po kavlitetu priredbi istakla su se društva: »Kolo« iz Šibenika, »Josip Kraš« iz Osijeka, »Vladimir Nazor« iz Siska, »Jedinstvo« iz Slavonskog Broda i »Gavrin Marko« iz Rovinja. Najuspelije i najbolje organizovane smotre održane su u Varaždinu i Slavonskom Brodu.

Kao najbolja, nagrađena su 22 radničko kulturno-umetnička društva i 26 grupa, u ukupnom iznosu od 670.000 dinara, dok je 40 stručnih rukovodilaca društava i grupa nagrađeno sa 120.000 dinara.

Na republičkom festivalu, koji će se održati novembra u Zagrebu, nastupiće ona društva i grupe koje su postigle najbolje rezultate na pokrajinskim smotrama.

SLOVENIJA

Festival mladih graditelja Nove Gorice

Brigade na gradilištu Nove Gorice održale su omladinski festival. Istakle su se Zasavska, Prekomurska i Poljčanska brigada. Hor Novomeške brigade istakao se kao kvalitetno najbolji. Na kraju festivala nastupila je i omladinska kulturna brigada »Kajuh«, koja je s visokim nivoom svoga programa pokazala da je dostojna da zastupa slovenačku omladinu na omladinskom festivalu u Beogradu Uz pratnju »Kajuhovog« harmonikaškog orkestra nastupili su na kraju udruženi pevački horovi. Iz pet stotina grla zaorila se »Pesma Nove Gorice« koja se čula nadaleko i koja je govorila da i na ovom tlu živi veran narod koji pomaže Partiju i njenom rukovodstvu na putu u socijalizam.

★**U Murskoj Soboti održan je omladinski kulturno-umetnički festival** na kome je učestvovala omladina srezova Murska Sobota, Ptuj, Ljutomer, Donja Lendava i Gornja Lendava.

★**U Sloveniji su završene sreske i pokrajinske smotre.** Za republički festival u Ljubljani formirano je osam novih kulturno-umetničkih društava i dve kulturno-umetničke sekcije pri sindikalnim kulturno umetničkim društvima. Sem toga, Zemaljsko veće Narodne omladine, u zajednici sa »Ljudskom prosvetom« organizovalo je u Sloveniji 400 biblioteka. U cilju popularizacije štampe, u toku ovog meseca, biće održana »Nedelja knjige«. Sasta nak mladih pisaca već je održan u Ljubljani.

BOSNA I HERCEGOVINA

Završen bibliotekarski kurs u Zenici

Koncem mjeseca avgusta završen je bibliotekarski kurs koji se održavao u Zenici, pri Glavnom štabu omladinskih radnih brigada na izgradnji industrijskih objekata Doboj—Zenica.

Kurs je završilo sa vrlo dobrim i odličnim uspjehom 20 rukovodilaca i 22 pomoćnika rukovodilaca zadružnih i mjesnih biblioteka iz Bosne i Hercegovine. Na svečanosti, koju je priredio Glavni štab omladinskih radnih brigada na završetku kursa, kao poklon Glavnog štaba, podijeljene su kursistima diplome i knjige naših najboljih pisaca i književnika.

E.B.

★**U Bosni i Hercegovini završene su sreske smotre.** Na ovim smotrama izabrani su pobednici koji će učestvovati na festivalu u Beogradu. Na republičkom takmičenju u ovoj Republici učestvovaće 16 horova, 25 folklornih grupa, 17 dramskih, 3 muzičke, 1 baletska grupa i 13 recitatora. U Zenici i Banjoj Luci formirana su nova kulturno-umetnička društva; u toku septembra biće osnovana u Republici još četiri društva.

MAKEDONIJA

Festival makedonskih narodnih igara i pesama

Na ovogodišnjem festivalu narodnih igara i pesama Makedonije, koji će se održati u Skoplju 11 oktobra, učestvovaće više od 400 kulturno umetničkih grupa sa preko 6.000 učesnika. Samo iz Struškog sreza učestvovaće na festivalu 21 folklorna grupa, među kojima i grupe svih nacionalnih manjina, a iz Svetonikolskog sreza 12 grupa. Prošlogodišnji festival u Makedoniji okupio je 30 grupa koje su brojile 2.500 učesnika. Festival makedonskih narodnih igara i pesama biće smotra celokupnog narodnog stvaralaštva, smotra pesama i igara makedonskog naroda i nacionalnih manjina: Albanaca, Turaka i drugih.

CRNA GORA

Rad na kulturnom uzdizanju Šiptara

Zbog velikog broja nepismenih Šiptara, Srez barski spada u kulturno najzaostalije srezove u NR Grnoj Gori. Narodna vlast mnogo je uradila da kulturni nivo šiptarske manjine ne bude smetnja opštem prosvjećivanju naroda ovog kraja. Samo u posljednjoj kampanji opismenjavanja koja se u ovom Srezu završila krajem avgusta, naučilo je da čita i piše na svom maternjem jeziku 1.882 Šiptara, što čini 75% od ukupnog broja opismenjenih u ovom srezu. Kurseve za rukovodioce analfabetskih tečajeva na šiptarskom jeziku, koje je organizovalo Ministarstvo prosvjete NR Crne Gore, završilo je 107 omladinaca. Među 45 knjižnica sa preko 10.000 knjiga, pet ih je s knjigama na šiptarskom jeziku. Ove knjižnice smještene su u narodnim odborima s šiptarskim stanovništvom Opismenjavanjem sve većeg broja Šiptara nameće se potreba otvaranja novih knjižnica i čitaonica. Zato će se od 8 do 16 septembra ove godine održati »Nedelja knjige« u sjevernim djelovima sreza. U primorskom dijelu već je održana prošlog mjeseca pa je tom prilikom prikupljeno 13.827 dinara dobrovoljnih priloga za nabavku knjiga. Sreski narodni odbor dodijelio je u tu svrhu 30.000 dinara. Od toga će se najviše utrošiti na otvaranje šiptarskih knjižnica i čitaonica, a knjige će biti nabavljene iz Kosmeta. Izvršiće se i nabavka nekoliko radio-aparata. Uporedo s likvidacijom nepismenosti, među Šiptarima razvija se i kulturno-umjetnička djelatnost. Šiptari, naročito omladinci, već aktivno učestvuju u radu kulturno-umjetničkih grupa i društava. Od četiri folklorne grupe koje će učestvovati na Omladinskom festivalu, jedna je sastavljena od samih Šiptara iz okoline Ulcinja.

A. B.

BIBLIOGRAFIJA

Viktor Njekrasov: **U rovovima Staljingrada**, roman. — Prevela Milica Carcarašević. — »Sovjetska književnost«, sv. 17, izdanje »Prosvete«, Beograd 1948, str. 314.

Theodor Dreiser: **Američka tragedija**, roman. — Preveo Berislav Grgić. Izdanje »Kulture«, Zagreb 1948, str. 958.

Vladislav Vančura: **Pekar Jan Marhoul**, roman. — Prevela Zora Simić-Valentić. Bilješka o piscu: N. S — Biblioteka »Slavenski pisci«, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb 1948, str. 130.

Louis Aragon: **Gospodske četvrti**, roman. Preveo Miroslav Brant. — Biblioteka »Suvremeni strani pisci«, Nakladni zavod Hrvatske, Zagreb 1948, str. 689.

UREDNICI:
Jovan Popović, Čedomir Minderović i Marijan Jurković

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE
Za našu zemlju na 3 meseca 35 dinara, na 6 meseci 70 dinara i na godinu dana 140 dinara.
Za inostranstvo: na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara.
Broj čekovnog računa 1-9060049 Poštanski fah 617.

Odgovorni urednik: Jovan Popović. Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba«, Beograd, Dečanska 31.